

ایستاد هفت

سال سی و ششم، شماره اول
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴
ISSN: 1023-7992

دوماهنامه نقد کتاب، کتاب شناسی و
اطلاع رسانی در حوزه فرهنگ اسلامی

۲۱۱

سید احمد رضا قائم مقامی | سید محمد حسین حکیم | فرزاد ضیائی حبیب آبادی | علی کاشفی خوانساری
سید علی میرافضلی | حمید عطائی نظری | عرفان پاپری دیانت | مرتضی کریمی نیا | امید حسینی نژاد
شیوا امیرهدایی | جویا جهان بخش | شیرین فراهانی | امید طبیب زاده | امیر حسین آزاد | رسول جعفریان
اشکان خطیبی | مریم حسینی | حیدر عیوضی | آریا طبیب زاده | مجید جلیسه | میلاد بیگدلو | کیامهر نامور
علی نیک زاد | امید رضائی | گلپر نصری | امیر ارغوان | علی کاملی | اکبر ثبوت | علی راد

ابن مقفع | طومار (۱۰) | نوشتگان (۱۲) | خراسانیات (۴) | اهتمام ناتمام

بتخانه سومنات | چاپ نوشت (۱۸) | نسخه خوانی (۴۰) | گزارش یک زندگی

آینه های شکسته (۸) | حکایت زنگی بسکردی | با همدلان عین القضاات

فخر مدبر و شجره نسبش | امیر حسینی هروی و خیام | فتح خوارزم و بیتی از عنصری

یادداشت های لغوی و ادبی (۴) | کهن ترین ترجمه فارسی انجیل | گفت وگو درباره پاسخی به یک نقد

برگی از تاریخ گیاه شناسی در ایران | معرفی شاهنامه موزخ ۸۰۸ هجری | نسخه شناسی مصاحف قرآنی (۲۲)

دو کلمه از آثار باقیه ابوریحان بیرونی | «دیباچه» از یاد رفته سیر حکمت در اروپا

نقدی بر تصحیح اخیر دیوان ابوالفرج رونی | شیخ سغدی در نظامیه چه می گزده است؟!

خلاقیت یا اقتباس در سند نویسی دوره قاجار | نقد ترجمه فارسی اخلاق اسپینوزا اثر محسن جهانگیری

مدخل ادبیات کودک در دانشنامه ایرانیکا و حاشیه هایی بر آن

اشعار تازه یاب از شاعران دوره قاجار با استناد به نشریات آن عصر

نکته، حاشیه، یادداشت | پیوست آینه پژوهش: وزن های سیمین بهبهانی

چاپ نوشت (۱۸)

مطبعة مبارکه شاهنشاهی: آوردگاه تحولات سیاسی، فرهنگی و اجتماعی در دوره مشروطه

مجید جلیسه

| ۳۶۸ - ۳۲۵ |

۳۲۵

آینه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

چکیده: مؤلف در این مقاله با اشاره‌ای به پیشینه چاپخانه دولتی در دوره‌های مختلف قاجار، به صورت اختصاصی به چگونگی راه‌اندازی مطبعة مبارکه شاهنشاهی در دوره مظفرالدین شاه می‌پردازد و فهرستی تفصیلی از کتاب‌های چاپ شده در این مطبعة را ارائه می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: مطبعة شاهنشاهی، مظفرالدین شاه قاجار، احمد صنیع السلطنه، میرزا ابراهیم عکاسباشی، میرزا عبدالله قاجار، فهرست کتاب‌ها.

Notes on Publishing Books (18)

The Royal Imperial Printing House (*Maṭbaʿa-ye Mubāraki-ye Shāhanshāhi*) as a Site of Political, Cultural, and Social Transformation in the Constitutional Era

Majid Jaliseh

Abstract: In this article, the author briefly outlines the history of state printing presses during various Qajar periods and focuses specifically on the establishment and operation of the *Maṭbaʿa-ye Mubāraki-ye Shāhanshāhi* ("The Blessed Royal Printing House") under Muẓaffar al-Dīn Shāh. He also provides a detailed list of the books published by this press during its active years.

Keywords: *Maṭbaʿa-ye Shāhanshāhi*, Muẓaffar al-Dīn Shāh Qājār, Aḥmad Ṣanīʾ al-Saltāna, Mīrzā Ibrāhīm ʿAkkāsbāshī, Mīrzā ʿAbdullāh Qājār, book catalog.

مقدمه

چاپ در ایران با حمایت و پشتوانه حکومت آغاز می‌گردد. حمایت‌های مادی و معنوی عباس میرزا نایب السلطنه (۱۲۰۳-۱۲۴۹ق) در نهایت منجر به راه‌اندازی چاپخانه‌ای در تبریز می‌گردد و این صنعت بعدتر با حمایت فتح‌علی‌شاه قاجار (۱۱۸۳-۱۲۵۰ق) به تهران و اصفهان گسترش پیدا می‌کند. البته در آن زمان هیچ نسبتی برای این چاپخانه‌ها که تمام هزینه‌های خرید تجهیزات و امکانات و همچنین نیروی انسانی آن توسط حکومت پرداخت می‌گردید وجود نداشت، یعنی در هیچ کدام از آثار چاپ شده و حتی اسناد و مدارک برجای مانده از این چاپخانه‌ها شاهد عباراتی چون مطبعه دولتی، مطبعه حکومتی و یا مطبعه شاهنشاهی نیستیم.

با شروع حکومت ناصرالدین شاه قاجار (۱۲۴۷-۱۳۱۳ق) علاقه او به کتاب و مظاهر تجدد موجب می‌گردد که رسماً چاپخانه دولتی در ارگ سلطنتی راه‌اندازی گردد. تأسیس «اداره دارالطباعة مبارکه» به همت علیقلی میرزا اعتضادالسلطنه وزیر علوم و با ریاست میرزا ابوالحسن خان غفاری ملقب به نقاش‌باشی (صنیع‌الملک) (۱۲۲۹-۱۲۸۳ق) در سال ۱۲۷۷ق انجام می‌گردد و بدین ترتیب اولین سازمان اداری و رسمی چاپ و نشر در ایران شکل می‌گیرد. چنین تشکیلات سازمان‌یافته‌ای اسباب توجه بیشتر حکومت به مقوله چاپ و نشر و استفاده مستمر و بهتر از این ابزار برای بهره‌بری بیشتر در امور مملکتی است. انتشار اعلان‌ها، آئین‌نامه‌ها، قانون‌نامه‌ها، روزنامه‌ها و در نهایت کتاب از جمله اصلی‌ترین وظایف این چاپخانه است. البته در کنار این قبیل فعالیت‌های اصلی، انتشار دفاتر، اوراق و اسناد دولتی مورد نیاز بخش‌های مختلف حکومت از فعالیت‌های روزانه این چاپخانه به شمار می‌رفت.

این ساز و کار اداری مهم در دوره ناصرالدین شاه فراز و نشیب‌های زیادی را طی می‌کند که موضوع صحبت ما در این مقاله نیست و مجال مفصل دیگری را می‌طلبد. اما به هر روی همین سازمان بعد از ناصرالدین شاه استمرار پیدا نموده و در دوره مظفرالدین شاه با تغییرات اساسی ساختاری و فنی تحت عنوان «مطبعه خاصه مبارکه شاهنشاهی» و یا «مطبعه مبارکه شاهنشاهی» و یا به صورت خلاصه‌تر «مطبعه شاهنشاهی» به فعالیت خود ادامه می‌دهد.

انتقال تکنولوژی چاپ از سنگی به حروفی

صنعت چاپ در ایران با استفاده از تکنیک چاپ حروفی آغاز می‌گردد و تقریباً طی چهار دهه این تکنیک استمرار پیدا می‌نماید، اما با ظهور تکنیک چاپ سنگی در ایران این تکنیک

به دلایل مختلفی از جمله ارزانی، بازار کتاب در سراسر ایران را تحت سیطره خود درمی آورد. حتی زمانی که ناصرالدین شاه قاجار پس از اولین سفر خود به فرنگ در سال ۱۲۹۰ ق اقدام به وارد کردن تجهیزات چاپ حرفی و نیروی متخصص این تکنیک چاپ کرده و اقدام به چاپ کتاب و روزنامه هم می نماید، موفقیتی حاصل نگردیده و سیطره صنعت چاپ سنگی همچنان بر بازار کتاب و نشر ایران استمرار پیدا می کند.

این در حالی است که تکنیک چاپ حرفی از ابتدای قرن ۱۸ میلادی با سرعتی روزافزون در حال پیشرفت است و تقریباً در بسیاری از کشورهای اروپایی، آمریکایی و حتی آسیایی این تکنیک اصلی ترین ابزار برای چاپ کتاب و روزنامه و ... به شمار می رود. سرعت بالای دستگاه های چاپ حرفی و از همه مهم تر کیفیت چاپ آنها، از جمله عواملی بودند که چاپخانه داران را به سمت استفاده بیشتر از این تکنیک تشویق می نمود. در حالی که تکنیک چاپ سنگی با وجود همه مزایا و کارکردهای مثبتی که داشت دیگر نمی توانست کاربردی و مقرون به صرفه باشد. تقریباً از اوایل حکومت مظفرالدین شاه قاجار (۱۳۲۴-۱۲۶۹ ق) صدای بسیاری از ناشران، چاپخانه دارها و حتی نویسندگان و خوانندگان در اعتراض نسبت به بی کیفیتی صنعت چاپ سنگی و فقدان دستگاه های چاپ سربی بلند می گردد. محمدحسین ادیب اصفهانی ملقب به ذکاءالملک و مشهور به فروغی (۱۲۵۵-۱۳۲۵ ق) سردبیر و نویسنده روزنامه تربیت در یکی از شماره های این روزنامه و طی مطلبی دهان به گلایه گشوده و مشکلات صنعت چاپ و فقدان دستگاه چاپ سربی و سختی کار با دستگاه های چاپ سنگی را اینگونه بیان می کند:

«زیاده از چهارصد سال است که چرخهای چاپ حروف در اقطار اروپا و ینگ دنیا و غیرها به سرعت هوش مخترع با همت آن گوتنبرگ فراموش نشدنی در کمال پاکیزگی کار می کنند و ما از این فیض عظیم محرومیم. روی زغالهای جنگل سیاه که نمی گذارد برادران با اقدام ما، یک دو دستگاه چرخ و حروف بیارند و به کار اندازند و ما را از ذلت چاپ. سنگ و نقایص آن خلاص کنند در صورتی که هیچ حرفه و کسبی به این فایده و منفعت نیست^۱»

از دیگر شکواییه ها می توان به عریضه ای که علی بن حسین حجازی ملقب به وقارالملک در انتهای کتابش جام جم هندوستان نگاشته اشاره کرد:

۳۲۸

آینه پژوهش | ۲۱۱
سال ۳۶ | شماره ۱
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

۱. روزنامه تربیت، شماره ۱۰، پانزدهم رمضان، ۱۳۱۴ ق.

«... در تمام مملکت ما یک دستگاه چاپخانه سربی نداریم که بدون خون جگر و معطلی بتوانم یک جلد کتاب در چاپخانه بیرون بیاوریم. چاپخانه ما در مملکت ایران منحصر است به تبریز و دارالخلافه طهران در سایر ولایات معظم یک دستگاه چاپخانه نداریم. تجار با همت ما سالی ده ملیان مال التجاره امتعه فرنگی را به مملکت می آورند، یک دستگاه چاپخانه سربی زیاده از پنج و شش هزار تومان نمی شود که به ایران بیاورند. از این ممر سی هزار تومان فایده ببرند و بیچاره اهل علم و هنر هم از نوشتن و به چاپ باسمچی آسوده بشوند...»^۱

این قبیل گله و شکایت ها آنچنان که باید راه به جایی نمی برد و چاپخانه داران و تاجران کمترین سعی را برای اصلاح وضعیت صنعت نشر در ایران به خرج نمی دادند. آهسته آهسته و با توسعه سوادآموزی و استقبال مردم باسواد از مطالعه کتاب و روزنامه و از سوی دیگر آشنایی بیشتر برخی از علاقه مندان به حرفه چاپ با تکنیک های مختلف چاپ، زمینه های لازم برای تغییراتی در ابزار و امکانات چاپ در ایران فراهم می گردد و بالاخره طی اولین سفر مظفرالدین شاه با پیگیری احمد صنیع السلطنه و پسرش ابراهیم عکاسباشی تجهیزات و امکانات چاپ سربی خریداری و به ایران منتقل گردد.

با راه اندازی مطبعه شاهنشاهی دور جدیدی از صنعت چاپ در ایران آغاز می گردد و به نظر می رسد از یک طرف سرعت و کیفیت این تکنولوژی و از طرف دیگر توسعه صنعت چاپ و انتشار کتاب و روزنامه موجب می گردد که وارد کردن تجهیزات و امکانات این صنعت نه فقط برای دولت بلکه برای تاجران و سرمایه گذاران بخش خصوصی نیز مقرون به صرفه گردیده و توجیه اقتصادی داشته باشد. لذا در کمتر از یکسال پس از راه اندازی چاپخانه سربی مطبعه شاهنشاهی شاهد ظهور دیگر چاپخانه های چاپ سربی در طهران و سپس تبریز، اصفهان، رشت، مشهد و ... هستیم.

با این وجود بار اصلی انتشار مواد چاپی در دولت و حتی خارج از دولت تا مدت ها بر عهده مطبعه شاهنشاهی است و ما شاهد چاپ و انتشار تعداد فراوانی از روزنامه های دارالخلافه در این چاپخانه هستیم. لذا با توجه به اینکه این چاپخانه جایگاه مهمی در آن حکومت و نقش پررنگی در تحولات دوره پیش از مشروطه و بعد از آن دارد می تواند و بایسته است که موضوع پژوهشی

۱. جام جم هندوستان، علی بن حسین وقارالملک حجازی (۱۳۱۶-۹ق)، تبریز، بی جا، ۳۳۷ص، خشتی، ۱۳۱۶ق.

مستقل در این خصوص گردد، موضوعی که تاکنون بدان پرداخته نشده و از اهمیت آن غفلت شده است. چرا که در درجه اول تفکر غالب حاکمان و دولتمردان از طریق این چاپخانه که رسانه رسمی حکومت در آن روزگار بود به جامعه منتقل می‌گردید و بدون شک بررسی دقیق این منشورات و تحلیل آن نگاهی دقیق‌تر بر مقوله مشروطه و تحولات سیاسی و فرهنگی و اجتماعی آن روزگار است و از طرف دیگر این چاپخانه به جهت صرفه اقتصادی اقدام به چاپ و انتشار حجم قابل توجهی روزنامه غیردولتی می‌کند که نوع نگاه نویسندگان این روزنامه و استفاده از این ابزار حکومتی برای انتقال اندیشه‌هایشان نیاز به بررسی و واکاوی بیشتری دارد.

انتقال تکنولوژی جدید چاپ حروفی و چاپ گراور تحول شکلی صنعت چاپ و البته سرعت بیشتر آنرا به همراه داشت. از سوی دیگر موجبات انتشار گسترده اعلان‌ها، اوراق دولتی و اداری، نظام‌نامه‌ها، روزنامه‌ها و کتاب‌های فراوانی را موجب شد که بدون شک در آگاهی بخشی بیشتر جامعه و تسریع بیشتر بسیاری از تحولات اجتماعی، سیاسی و اجتماعی مؤثر بوده است.

تأسیس مطبعه مبارکه شاهنشاهی

در آخرین سال‌های حکومت ناصرالدین‌شاه اداره دارالطباعة دولتی ذیل وزارت انطباعات و دارالترجمه خاصه قرار داشت و مطابق اطلاعی که ازین چاپخانه در دسترس است تحت نظارت این افراد اداره می‌گردید:

«... وزارت انطباعات و اداره روزنامجات - جناب آقا میرزا سیدحسن مستوفی روزنامجات و دارالطباعة دولتی، میرزا علی محمد منشی دارالطباعة، میرزا صادق شمس‌الکتاب نویسنده روزنامجات ایران و سالنامه و غیره، میرزا زین‌العابدین کاتب کتب و رسالات مخصوصه، میرزا حبیب‌الله استاد مخصوصه دارالطباعة دولتی، مسیو اندریاس مباشر کارخانه و دستگاه طبع حروف، ملا غلامحسین مذهب دارالطباعة، استاد محمد اسمعیل صحاف دارالطباعة، محمدحسین بیک نایب فراشان وزارت انطباعات، آقاسید میرزا یوزباشی، ابوالقاسم بیک یوزباشی، نایب هاشم مباشر نظم باسمة خانه‌های شهر دارالخلافه، سایر فراشان و کارگرها بیست و شش نفر...»^۱

۳۳۰

آینه پژوهش | ۲۱۱
سال ۳۶ | شماره ۱
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

براساس این گزارش مشخص می‌گردد که در دارالطباعة دولتی به‌جز تکنیک چاپ سنگی، یک دستگاه چاپ حروفی نیز تحت نظر فردی بانام مسیو اندریاس اداره می‌گردیده است.^۱ البته مسلم است که این دستگاه احتمالاً برای اموری خاص و محدود مورد استفاده بوده چنانکه در این بازه زمانی هیچ کتاب و یا روزنامه‌ای با استفاده از تکنیک چاپ حروفی منتشر نشده است.

بعد از اولین سفر مظفرالدین شاه قاجار به اروپا مجموعه‌ای از تجهیزات و امکانات جدید و به‌روز برای چاپ و نشر خریداری می‌گردد. مظفرالدین شاه در سفرنامه خود ذیل تاریخ روز سه‌شنبه بیست و یکم صفر سال ۱۳۱۸ ق اینچنین گزارش می‌دهد که:

«... و صنایع السلطنه را هم بجهة فراهم آوردن اسباب گراور و چرخ طبع کتب و روزنامه و غیره فرستادیم که انشاءالله ابتیاع نموده حمل بایران نماید...»^۲

بدین ترتیب میرزا احمدخان صنایع السلطنه برای خرید این تجهیزات به پاریس می‌رود، او که در این سفر فرزندش میرزا ابراهیم خان عکاسباشی همراهی اش می‌کند، موفق می‌شود که همگی این تجهیزات علاوه‌دوربین عکاسی، سینموفتوگراف و تجهیزات صحافی و ... نیز خریداری نماید. صنایع السلطنه و فرزندش سعی می‌کنند طی این سفر مظفرالدین شاه را با آخرین تکنولوژی‌های چاپ و نشر در اروپا آشنا کنند و اعتماد او برای سرمایه‌گذاری بیشتر در این خصوص را جلب نمایند. در همین راستا در روز جمعه هشتم ربیع‌الاول سال ۱۳۱۸ قمری مظفرالدین شاه با جمعی از همراهانش به شهر اپی نال^۳ رفته و طی این سفر به بازدید کارخانه گراورسازی می‌رود:

«... سوار شده بشهر (اپی نال) رفتیم این قسم راه آهن برای شمیرانات طهران بسیار خوب است در نزدیک شهر کارخانه بود که صورت برای روزنامجات و غیره چاپ میکردند رفتیم تماشا کردیم»^۴

۱. اطلاع دقیقی از این فرد تاکنون به‌دست نیامده است اما احتمالاً ایشان همان مسیو اندریاس مسیحی رئیس پستخانه رشت است که در سالنامه سال ۱۲۹۶ ق بدان اشاره شده است. رک سالنامه ایران (۱۲۹۶ ق)، ۱۷.

۲. سفرنامه فرنگستان، ۹۱.

3. Épinal

۴. سفرنامه فرنگستان، ۱۰۴.

تصویر ۱. مراسم رونمایی از تجهیزات جدید مطبعه مبارکه شاهنشاهی در حضور مظفرالدین شاه قاجار (کاخ گلستان)

بعد از بازگشت مظفرالدین شاه از سفر اروپا به تاریخ شعبان ۱۳۱۸ قمری تصمیم گرفته می شود که مطبعه ای با عنوان مطبعه خاصه مبارکه شاهنشاهی تأسیس گردد و درست یک سال و یک ماه بعد یعنی در رمضان سال ۱۳۱۹ ق اولین کتاب منتشره در این چاپخانه با عنوان سفرنامه مبارکه شاهنشاهی چاپ و منتشر می گردد. در صفحه آغازین این کتاب طی مقدمه ای یک صفحه ای در خصوص چاپ این سفرنامه اینچنین آمده است:

«... پس از رجعت خسروانی بجایگاه خلافت و مرکز سلطنت عظمی حسب الامر قدر قدرت جهانمطاع این همایون سفرنامه در مطبعه خاصه مبارکه شاهنشاهی ارواحناه فداه که یکی از نتایج مستحسنه و فواید حسنه این سفر خیریت اثر خسروانی است و مایه تعمیم معارف و علوم و تکثیر صنایع و فنون است. این خانه زاد دولت جاوید مدت احمد صنیع السلطنه حسب الامر مبارک جهان مطاع همایونی چرخ و اسباب و لوازمات آنرا با کمال دقت و ملاحظه اتباع نموده و بسعی و اهتمام غلام خانه زاد سلطانی فرزند میرزا ابراهیم خان عکاسباشی این چرخ در باغ گالری دایر شده و در کمال تنقیح و امتیاز بحلیه انطباع متحلی گردید»

۳۳۲

آینه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

محل مطبعه مبارکه شاهنشاهی

چنانچه طی اعلان‌های مختلفی که در ابتدای برخی از کتاب‌های چاپی منتشره در مطبعه مبارکه شاهنشاهی آمده، محل اولیه این چاپخانه در باغ گالری واقع در کنار تکیه دولت بوده است. همچنین در شماره سه شنبه ۷ ربیع الأول سال ۱۳۲۵ ق روزنامه صبح صادق محل این چاپخانه اینچنین درج شده است:

«مطبعه مبارکه شاهنشاهی واقع در باغ ارگ سلطنتی مقابل عمارت گالری»

باغ گالری از جمله بناهایی است که در اواخر سلطنت ناصرالدین شاه در ضلع جنوبی ارگ و در کنار تکیه دولت و با هدف ایجاد مکانی برای نمایش تابلوهای مختلف هنری راه‌اندازی می‌گردد این بنا در آخر جمادی الثانی سال ۱۳۱۲ به بهره‌برداری می‌رسد^۱.

بعدها و در زمان مدیریت عبدالله قاجار شعبه‌ای از این چاپخانه در مدرسه دارالفنون نیز دایر می‌گردد. عبدالله قاجار طی اعلانی این خبر را اینچنین اعلام می‌کند:

۳۳۳

آینه پژوهش | ۲۱۱
سال ۳۶ | شماره ۱
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

«اعلان - این بنده عبدالله قاجار عکاس مخصوص خدمت عموم اهالی دارالخلافه با کمال احترام اعلام میکند برای سهولت و دست‌رسی عموم در طبع روزنامجات و کتب و رسائل و کلیه مطبوعات شعبه از مطبعه شاهنشاهی در مدرسه مبارکه دارالفنون دایر شده و از روز دوشنبه هفتم شعبان فرمایشات آقایان قبول و انجام داده میشود بعلاوه یک دستگاه گراور و بجهت طبع صور و تماثیل و عکسها و نقاشیها مهیا شده هرنوع کار گراور را فرمایش بدهند در چهار روز بندگی میکند طالبین بمدرسه دارالفنون رجوع نمایند^۲»

چندی بعد شاهد انتقال کامل این چاپخانه از باغ ارگ سلطنتی به خیابان ناصریه (ناصرخسرو) و در کنار مدرسه دارالفنون نمره ۹ هستیم و این چاپخانه از قرار معلوم تا آخرین سالهای فعالیتش نیز در همین محل دایر بوده است. چنانچه در صورت مطابعت سرب و سنگی دارالخلافه طهران در سنه یونت‌ئیل ۱۲۹۷ محل «مطبعه دولتی» خیابان ناصریه جنب دارالفنون ذکر شده است^۳.

۱. روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه قاجار، ۶۲۹.

۲. روزنامه حبل‌المتین، ش ۱۱۷، دوشنبه ۷ شعبان ۱۳۲۵ ق، ص ۴.

۳. سالنامه وزارت خانه معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه، ۸۳.

تجهیزات و امکانات مطبعه مبارکه شاهنشاهی

متأسفانه اطلاعات و داشته‌های ما در خصوص تجهیزات و امکانات این چاپخانه بسیار اندک و محدود است. تا به امروز بجز عکسی که بعد از بازگشت مظفرالدین شاه در رونمایی از تجهیزات خریداری شده برای چاپخانه در دست است (تصویر شماره ۱) و یک سند که به صورت کلی به انواع دستگاه‌های چاپ در این چاپخانه اشاره می‌کند مستندی در دست نیست.

مطابق سندی که به تاریخ ۱۵ محرم سال ۱۳۲۸ توسط اداره دارالانشاء مجلس شورای ملی خطاب به وزارت جلیله مالیه نگاشته شده است (مدرک شماره ۱). به اطلاعاتی از تعداد و نوع دستگاه‌های چاپ موجود در این چاپخانه دست پیدا می‌کنیم. متن این سند به این قرار است:

سند شماره (۱)

[تقاضای دستگاه چاپ مازاد در مطبعه شاهنشاهی توسط کمیسیون اداره مجلس]

[۱۵ محرم ۱۳۲۸ ق]

«مجلس شورای ملی، اداره دارالانشاء، فمره ۱۷۰۵، تاریخ ۱۵ شهر محرم ۱۳۲۸، ضمیمه ندارد وزارت جلیله مالیه

برای چاپ لوایح قانونی یک دستگاه چرخ کوچک چاپ با حروفش لازم است که در اداره مجلس شورای ملی موجود باشد. لهذا اطلاعاً خاطر عالی را مستحضر می‌دارد که از قرار مذکور در مطبعه شاهنشاهی، سوای چرخهای بزرگ چهار چرخ کوچک نیز موجود و حاضر است. قدغن فرمایید یک دستگاه از همان چرخهای کوچک چاپ با حروف آن از مطبعه شاهنشاهی گرفته، تحویل جناب ارباب کیخسرو و مدیر کمیسیون اداره مجلس بدهند. [امضا]

[حاشیه]: _ [مهر: ورود به کابینه وزارت مالیه به تاریخ ۱۸ محرم ۱۳۲۸، فمره: ۶۳۰۱]^۱»

سند فوق تا به امروز تنها سندی است که اطلاعاتی محدود و کلی از تعداد و نوع دستگاه‌های چاپ این مطبعه به ما می‌دهد. طی این سند در یک دسته‌بندی کلی می‌تون فهمید که در این چاپخانه دو نوع دستگاه چاپ با چرخ بزرگ و چرخ کوچک موجود بوده است. دستگاه‌های چرخ بزرگ برای چاپ اعلان‌ها، روزنامه‌ها و کتاب‌هایی در قطع رحلی مورد استفاده قرار می‌گرفته است و دستگاه‌های با چرخ کوچک نیز برای ابعاد کوچک‌تر مورد استفاده بوده است.

با بررسی ابعاد آثار منتشره در مطبعه مبارکه شاهنشاهی به خوبی مشخص است که این چاپخانه دارای دستگاه‌هایی در ابعاد گوناگون بوده که امکان چاپ کتاب و دیگر آثار چاپی در سایزهای کوچک تا بزرگ (جیبی، رقی، وزیری، رحلی) را داشته است. همچنین با تحلیل حروف به کار

۳۳۴

آینه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

۱. اسنادی از زرتشتیان معاصر ایران (۱۲۵۸-۱۳۳۸ ش)، ۱۴۹.

رفته در آثار چاپی این چاپخانه می‌توان حروفی در سائیزهای کوچک تا بزرگ و همچنین انواع کلیشه‌های چاپی را لیست نمود.

مدیران مطبعه مبارکه شاهنشاهی و مطبعه دولتی

از ابتدای راه‌اندازی مطبعه شاهنشاهی تا زمان تغییر نام آن به مطبعه دولتی و سپس انحلال آن در اواخر دوره قاجار، این چاپخانه تقریباً ۸ مدیر مختلف را شاهد بوده است که در این میان بیشتر زمان حضور متعلق به میرزا ابراهیم خان عکاسباشی و همچنین میرزا عبدالله قاجار بوده است. این مدیران توسط وزارت داخله و یا معارف منصوب می‌گردیدند و یا برخی از آنها از جمله مدیرانی هستند که طی قراردادهای واسپاری چاپخانه به بخش خصوصی مدیریت این چاپخانه را عهده‌دار بوده‌اند. اجمالاً طی بررسی‌های به عمل آمده می‌توان از افراد ذیل به عنوان مدیران این چاپخانه طی دوره فعالیتش یاد نمود:

میرزا احمدخان صنیع‌السلطنه (۱۲۶۴-؟)

وی فرزند میرزا علی طبیب سنگلجی است که در مدرسه دارالفنون مشغول به تحصیل پزشکی می‌گردد. اما به حسب ذوق و علاقه شخصی بدون معلم فن عکاسی را فرا گرفته و سرانجام عکاسی را به عنوان شغل برای خود برمی‌گزیند. با حمایت دوستعلی خان ناظم‌الدوله معیرالممالک (۱۲۳۶-۱۲۹۰ق) به اروپا رفته و فن عکاسی را در آن دیار تکمیل و ضمن آن فنون کلیشه‌سازی، گراورسازی، چاپ، چینی‌سازی و حکاکی را نیز آموخته و بعد از پانزده ماه به ایران بازگشته و با معرفی معیرالممالک به عنوان عکاسباشی عکاسخانه مبارکه دارالفنون مشغول به کار می‌گردد. از جمله آثار مکتوب او در فن عکاسی کتابی به نام عمل عکاسی یا رساله در عکاسی است که به ناصرالدین شاه تقدیم نموده است.^۱

وی از جانب مظفرالدین شاه به لقب صنیع‌السلطنه مفتخر شده و در سفر نخستین او به اروپا همراه پسرش میرزا ابراهیم خان عکاسباشی در رکاب شاه بوده که گذشته از عکسبرداری از شاه و همراهان و مناظر مختلف، شاه به وسیله آنها مقداری دوربین عکاسی، سینماتوگرافی، پروژکتور و ماشین چاپ خریده به ایران می‌آورد. پس از مراجعت از اروپا سفرنامه شاه با همان دستگاه چاپی که توسط میرزا احمدخان صنیع‌السلطنه و پسرش میرزا ابراهیم خان در اروپا خریداری شده بود در مطبعه خاصه مبارکه شاهنشاهی با حروف سربی چاپ و منتشر می‌گردد.^۲

۱. نسخه‌ای از این کتاب در کتابخانه ملی به شماره ۴۸۷/ف (جدید ۱۴۸۷) موجود است. رک: فهرست کتابخانه ملی تهران، ۴۶۸/۱.

۲. تاریخ عکاسی و عکاسان پیشگام در ایران، ۷۵-۷۸.

میرزا ابراهیم عکاسباشی (۱۲۸۲-۱۳۳۵ق)

معمد السلطان میرزا ابراهیم خان فرزند میرزا احمدخان صنیع السلطنه بود که حدود سال ۱۲۸۲ق چشم به جهان گشود. وی جوانی چهارده ساله بود که همراه پدر و دوست محمدخان معیرالممالک پنهانی و بی اجازه شاه از راه عتبات به اروپا رفت. ابراهیم خان در اروپا عکاسی و کلیشه سازی را فراگرفت و پس از بازگشت به ایران نامزد خدمت در درب خانه ولیعهد در تبریز شد. در سال ۱۳۱۴ق همراه با مظفرالدین شاه از تبریز به تهران آمده در عکاسخانه دربار با پدرش همکار گردید. در ذیحجه سال ۱۳۱۷ق در سفر مظفرالدین شاه قاجار با همراهی پدرش به اروپا رفت و در همین سفر بود که همراه پدر موفق به خرید تجهیزات چاپخانه می گردد. او همچنین مظفرالدین شاه قاجار را طی سفر دومش به اروپا همراهی نمود و پس از بازگشت از این سفر بود که سفرنامه دوم شاه را نیز به چاپ رساند. در صفحه اول این سفرنامه آمده است:

«در مطبعه مبارکه شاهنشاهی ارواحنا فدا که یکی از نتایج سفر خیریت اثر اعلیحضرت همایونی است به سعی و اهتمام غلامزاده میرزا ابراهیم خان عکاسباشی پیشخدمت مخصوص اعلیحضرت قدر قدرت جهان مطاع همایونی ارواحنا فدا در نهایت نظافت به حلیه طبع آراسته و پیراسته گشت. فی شهر ذیحجه الحرام بارس نیل خیریت تحویل سنه ۱۳۲۰ غلام خانه زاد احمد صنیع السلطنه»

او ضمن همکاری با پدرش در عکاسخانه دارالفنون و چاپخانه شاهنشاهی و در کلیشه و گراورسازی مشارکت داشت و بعد از درگذشت پدرش لقب صنیع السلطنه به او تعلق گرفت.^۱

میرزا عبدالله قاجار که خود از متخصصین فن چاپ، عکاسی و گراور سازی بوده است طی مقاله ای در این موضوع از خدمات بی شائبه میرزا ابراهیم خان عکاسباشی تشکر و قدردانی و اینچنین می نویسد:

«نامبرده جزو اولین کسانی است که صنعت گراور را به ایران وارد کرده و منشأ اثرهای سودمند دیگر نیز شده، مخصوصاً در کار طبع و مطبعه چاپ حروف با مظاهر جناب مستطاب اجل اکرم ندیم السلطان وزیر انطباعات و دارالترجمه خاصه همایونی، وجود با وجود خیراندیشی او دخالت کلی و مداخلیت تامه دارد و از آن جا که در همین ایام مطبعه خورشید در طهران اعلانی منتشر ساخته و به شرح زحمات معزی الیه پرداخته

۳۳۶

آینه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

۱. تاریخ عکاسی و عکاسان پیشگام در ایران، صص ۱۱۳-۱۱۶

که با وجود آن ما چندان محتاج به طول و تفضیل نیستیم. اهل حال همان اعلان را که تحصیل کنند از کم و کیف درست خبردار می‌شوند و از مزایای آن ورقه این که دایره کرده نشان میدهد و سرآمد جمله هنرها خلق کردیم هنرمند است که در عنفوان جوانی از وطن پرستان بشارتی بزرگ باشد و به طالبان علم و کمال نواقص بسیار را مژده دهد^۱»

میرزا ابراهیم تقریباً تا اواخر سال ۱۳۲۴ق در این چاپخانه عهده‌دار مسئولیت بوده و آثار متعددی طی دوران همکاری او با این چاپخانه به چاپ می‌رسد که از شاخص‌ترین آنها سفرنامه اول و دوم مظفرالدین‌شاه به‌فرنگ است که با هنرمندی او و تسلطش به صنعت عکاسی و گراورسازی مزین به تصاویری از عکس‌هایی است که طی این سفرها از مظفرالدین‌شاه و همراهانش و یا اماکنی که شاه بازدید نموده گرفته و در این کتاب‌ها بازنشر شده است. تا پیش از انتشار سفرنامه مظفرالدین‌شاه قاجار، تنها با استفاده از تکنیک چاپ سنگی امکان شبیه‌نمایی برخی از تصاویر وجود داشت و این سفرنامه‌ها اولین کتاب‌های چاپی مصور با تکنیک چاپ گراور هستند که در آنها عکس به صورت دقیق بازنشر و در کنار متن قرار می‌گیرد.

۳۳۷

آینه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

عبدالله بن جهانگیر قاجار (۱۲۶۶-۱۳۳۳ق)

وی بعد از تحصیلات مقدماتی وارد مدرسه دارالفنون شده و به تکمیل معلومات خود پرداخت و فن عکاسی را فراگرفت و در عکاسخانه مبارکه دارالفنون مشغول به کار شد و چون ذوق و شوق فراوان به هنر عکاسی و چاپ از خود نشان می‌داد در زمان وزارت علوم علی‌قلی میرزا اعتضادالسلطنه (۱۲۳۴-۱۲۹۸ق) با کمک معیرالممالک در حدود سال ۱۲۹۵ق به‌فرنگستان فرستاده شد تا در این رشته‌ها هنر خود را تکمیل نماید. وی به شهر وین رفته و تحصیل فن چاپ و عکاسی را در مدرسه دولتی سالزبورگ آغاز می‌کند و از جمله اولین ایرانیانی است که در کنار تکنیک‌های لیتوگرافی و چاپ حروفی فن فتولیتوگرافی، زینک‌وگرافی و گراور را در اروپا فرا می‌گیرد. او در بازگشت به تهران نزد ناصرالدین‌شاه رفته و توسط او تشویق گردیده و در مدرسه دارالفنون مشغول به کار می‌گردد. از قرار معلوم در همان روزها قوام‌السلطنه از وین یک دستگاه چرخ چاپ برای جهانگیرخان وزیر صنایع خریداری نموده بود که عبدالله میرزا با همان مشغول به کار می‌شود^۲. چند سال پس از راه‌اندازی مطبعه مبارکه شاهنشاهی و از اواخر سال ۱۳۲۴ق او

۱. «صنعت گراور»، میرزا عبدالله قاجار، روزنامه تربیت، ش ۳۸۳، ۱۹ شعبان ۱۳۲۳.

۲. تاریخ عکاسی و عکاسان پیشگام ایران، ۱۰۸-۹۸.

به سمت ریاست مطبعه شاهنشاهی انتخاب می‌گردد، اما چندی از فعالیت او نمی‌گذر که دولت تصمیم به واگذاری این چاپخانه به بخش خصوصی می‌گیرد اما به هر روی دور اول فعالیت‌های عبدالله میرزا تا سال ۱۳۲۷ ق به طول می‌انجامد. بعد از وقفه‌ای سه ساله و در سال ۱۳۳۰ ق دولت مجدداً تصمیم می‌گیرد که این چاپخانه را به شاهزاده عبدالله میرزا واگذار نماید و طی قراردادی مدیریت این چاپخانه بر عهده او گذاشته می‌شود، اما متأسفانه او حدود سال ۱۳۳۲ ق از دنیا رفته و مسئولیت چاپخانه بر عهده فرزندش مجید گذاشته می‌شود.

حسین کسمایی (۱۲۴۴-۱۲۹۹)

میرزا حسین بن محمد ابراهیم ارباب کسمائی شاعر، روزنامه‌نگار، نویسنده و نقاش گیلانی مشروطه خواه بود. تحصلات علوم دینی را در رشت آغاز نمود و همزمان زبان فرانسه آموخت. بعد از آن برای ادامه تحصیل به کربلا رفت و پس از دو سال بازگشت و چندی بعد برای تحصیل به روسیه و سپس فرانسه رفت و بعد از بازگشت به جرگه مشروطه طلبان پیوست. او در انتشار روزنامه شرق به سید ضیاء الدین طباطبائی کمک می‌نمود.^۱

از ابتدای سال ۱۳۲۸ ق این چاپخانه به مدت سه سال به اجاره حسین کسمائی که در آن دوران به انتشار روزنامه وقت نیز مشغول بود درمی‌آید (مدرک شماره ۲). اما با این حال مدیریت او بر این چاپخانه دیری نمی‌پاید و کتاب کلاسیک صد حکایت احتمالاً از جمله آخرین کتاب‌هایی است که در دوره کوتاه مدیریتی کسمائی به سال ۱۳۲۸ ق در این چاپخانه چاپ و منتشر می‌گردد.

سند شماره (۲)

[اعلان اجاره مطبعه شاهنشاهی به حسین کسمائی]

[۲۰ ربیع الثانی ۱۳۲۸ ق]

«اعلان

مطبعه شاهنشاهی

از غره صفر ۱۳۲۸ سه ساله از طرف وزارت معارف و فواید عامه به اجاره، به حسین کسمائی مدیر روزنامه وقت برگذار شده علاوه بر تعمیراتی که برای وسعت فضای مطبعه کاملاً به عمل آمده، نواقص حروف و سایر لوازم مطبعه تهیه شده.

محل طبع روزنامه وقت از اطاق طبع سایر فرمایشات إدارات و دوایر دولتی و هرگونه کارهای طبعی مجزی گردیده. کلیه کارهای دارالشورای کبرای ملی که راجع به طبع است، راجع به این مطبعه است و در این مدت به خوبی از عهده انجام این خدمات برآمده‌اند. از برای قبول طبع روزنامجات هفتگی و کتب و مجلات و کارت

۱. تاریخ جرائد و مجلات ایران، ۶۱/۳.

ویزیت و غیره و غیره در کمال نظافت و سرعت به موجب قراردادهای که با دفتر مطبعه داده می‌شود، حاضر است. کاغذ نمره پنج و شش و هفت و ورق بزرگ به انواع در مطبعه نیز برای فروش به قیمت عادلانه مهیا است. و ارزان و مناسب همه جور کارهای طبعی را با کمال امتنان قبول می‌نماید. مدیر مطبعه ح. کسمائی^۱»

حسین کسمائی با اجاره این چاپخانه سعی در ایجاد تغییرات و تحولاتی می‌نماید. جدای رفع نواقص حروف و لوازم آن، استخدام نیروهای جدید و برگزاری کلاس‌های آموزش حروفچینی از جمله اقدامات او به‌شمار می‌رود (مدرک شماره ۳).

سند شماره (۳)

[اعلامیه برگزاری کارگاه آموزش حروفچینی به کودکان و نوجوانان]

[۲۰ ربیع الثانی ۱۳۲۸ق]

«اعلان

اداره روزنامه وقت محض خدمت به خردسالان وطن حاضر است جوان‌هایی را که سواد فارسی به‌خوبی داشته باشند در مطبعه شاهنشاهی قبول نماید، تا چند ماهی محض آموزش و تعلیم حروفچینی، به‌مطبعه حاضر شوند و از طرفین، هم از جانب مطبعه و هم از طرف کسانی که مایل به آموزش این صنعت مهم هستند، در مدت تعلیم و تعلم دیناری گرفته و داده نخواهد شد.

هموطنان عزیز را به اهمیت این صنعت خیلی قابل توجه آگاه ساخته و دعوت می‌نمائیم. خوب است ده نفر اطفال و جوان‌هایی را که سواد فارسی به‌خوبی داشته باشند، به‌مطبعه آورده معرفی کنند تا در قلیل مدت حروفچینی و اقسام و طرق آن صنعت را بیاموزند. آن‌وقت در ماه حق‌الزحمه معتدله را دارا خواهند بود و روزبه‌روز که معارف در وطن قوت می‌گیرد، ادارات به‌وجود این گونه اشخاص محتاجند. خیابان ناصریه نمره ۹ مطبعه شاهنشاهی^۲»

سید محمود شبستری آذربایجانی ملقب به ابوالضیاء

بعد از حسین کسمائی چاپخانه در اختیار سید محمود شبستری آذربایجانی ملقب به ابوالضیاء می‌گردد. وی مدیرمسئول روزنامه ایران نو بود که از تاریخ ۷ رجب ۱۳۲۷ق موفق به چاپ و انتشار اولین شماره آن می‌گردد. محل اداره این روزنامه در خیابان لاله‌زار نمره ۹ بوده است. ایران نو در قطع بزرگ به‌طور یومیه و در مطبع سربى فاروس چاپ و انتشار پیدا می‌کرده است. البته شماره‌های از این روزنامه در مطبعه سربى تهران واقع در خیابان ناصریه، مطبعه مجلس و همچنین مطبعه دولتی نیز چاپ و انتشار پیدا نموده است. از شماره اول سال دوم علاوه بر ابوالضیاء که صاحب امتیاز روزنامه بود، نام سیدمهدی افجه‌زاده که مدیرمسئول روزنامه و نام

۱. روزنامه وقت، ش ۲۵، ۲۰ ربیع الثانی ۱۳۲۸ق، ص ۱. به نقل از به نقل از اخبار و اعلان کتاب و کتابخانه به‌روایت مطبوعات، ۵۷۴.

۲. روزنامه وقت، ش ۲۵، ۲۰ ربیع الثانی ۱۳۲۸ق، ص ۱. به نقل از به نقل از اخبار و اعلان کتاب و کتابخانه به‌روایت مطبوعات، ۵۷۴.

م.ا. رسولزاده نیز به عنوان سردبیر در عنوان روزنامه دیده می‌شود. روزنامه ایران نو در جمادی الثانی سال ۱۳۳۰ دچار توقیف گردید و بسته می‌شود.^۱ او در بیشتر مکاتبات و در ستون پایانی روزنامه ایران نو از خود با نام (م. ابوالضیاء) یاد می‌کند.

از قرار معلوم دوره مدیریت ابوالضیاء نیز بسیار کوتاه‌تر از آنچه می‌بایست بود و خیلی زود به پایان رسیده و دولت تصمیم می‌گیرد که این چاپخانه را مجدداً به شاهزاده عبدالله میرزا واگذار نماید. که البته با توجه به طلبی که ابوالضیاء از دولت داشته فرایند واگذاری دچار تعلل‌ها و مشکلاتی نیز می‌گردد (مدرک شماره ۴).

سند شماره (۴)

چرایی عدم تحویل مطبعه دولتی توسط ابوالضیاء به میرزا شاهزاده عبدالله

۲۷ حمل ۱۳۳۰

اداره کابینه

بتاریخ ۲۷ برج حمل ۱۳۳۰

آقای مرآة الممالک

از قراریکه از طرف وزارت جلیله داخله اظهار شد مطبعه دولتی را آقای ابوالضیاء هنوز تحویل شاهزاده عبدالله میرزا نداده و در این چند روز که ایشان در عمل مطبعه دخالتی کرده‌اند به اتفاق و اطلاع نماینده آقای ابوالضیاء بوده و امروز مشارالیه از بازکردن درب مطبعه امتناع کرده و گفته است تا دولت طلب مرا ندهد اسبابهای مطبعه را تحویل نغیدهم و حالا لازم است که جنابعالی در این خصوص اقدامات بفرمائید و در صورتیکه ابوالضیاء از حضور امتناع ورزند درب مطبعه را باز کرده اسبابهای موجوده را صورت برداشته تحویل آقای عبدالله میرزا بدهید و قبض دریافت دارید و بعلاوه از روی صورت حساب و دفتر مطبعه معین نمائید که مطالبات سابقه ابوالضیاء از دولت چه مبلغ است و چه کیفیتی دارد تا قراری در پرداخت آن حاصل شود.

[امضاء] مرآة الممالک

[مهر] دفتر وزارت مالیه

نمره ۲۲»

۳۴۰

آینه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

مجید عبدالله قاجار

وی فرزند عبدالله قاجار سابق الذکر است که با درگذشت پدر و از سال ۱۳۳۲ عهده‌دار مسئولیت این چاپخانه می‌گردد. تعداد آثار و مدت زمانی که او عهده‌دار اداره این مطبعه بوده است مشخص نیست اما در انجام چند اثر مانند نظامنامه امتحان مستخدمین وزارت عدلیه که به سال ۱۳۳۲ ق منتشره شده است از او به عنوان رئیس مطبعه دولتی یاد می‌گردد.

۱. تاریخ جراید و مجلات ایران، ۲۴۵/۱.

۲. سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، ش ۹۸۶۷/۲۴۰.

کریم آقا نائینی

در اواخر دوره قاجار مطبعه دولتی به فردی به نام کریم آقا اجازه داده می شود چنانچه در صورت مطایع سربی و سنگی دارالخلافت طهران در سنه یونت ثیل ۱۲۹۷ نام او به عنوان مدیر مطبعه دولتی ثبت شده است^۱. اما او پس از مدت چند ماه فعالیت چاپخانه را در مقابل دریافت وجهی به فردی با نام امیررضوانی که در آن روزگار مدیر روزنامه گلشن بوده انتقال می دهد.

سید محمد رضا امیررضوانی (؟-۱۳۱۴)

رضا امیررضوانی مدیر روزنامه گلشن بود که در ابتدا به صورت مجله، هفته ای دو بار در مطبعه باقرزاده چاپ و منتشر می گردید. اما پس از چندی به صورت روزنامه درمی آید^۲.

عاقبت مطبعه مبارکه شاهنشاهی و مطبعه دولتی

مطبعه شاهنشاهی طی حدود بیست سال فعالیت فراز و نشیب های فراوانی به خود می بیند اوج فعالیت این چاپخانه در دوره مشروطه و چند سال پس از آن است اما بعد از مشروطه فعالیت این چاپخانه آهسته آهسته رو به افول می نهد، در سال ۱۳۲۸ ق و با تغییر نام مطبعه مبارکه شاهنشاهی به مطبعه دولتی این چاپخانه از ذیل فعالیت های وزارت مالیه جدا و تحت امر وزارت داخله قرار می گیرد.

۳۴۱

آینه پژوهش | ۲۱۱
سال ۳۶ | شماره ۱
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

تصویر ۳. نشان اختصاصی مطبعه دولتی

تصویر ۲. نشان شیر و خورشید که در اغلب اعلامیه ها و کتاب های منتشره در مطبعه مبارکه شاهنشاهی چاپ می شد.

۱. سالنامه وزارت خانه معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه، ۸۳.

۲. تاریخ جراید و مجلات ایران، ۱۶۳/۴.

در همین زمان است که به جهت سوء مدیریت و عدم اداره صحیح این چاپخانه و تعویض چندباره مدیریت، وزارت داخله تصمیم می‌گیرد تا چاپخانه مجدداً طی قراردادی به شاهزاده عبدالله میرزا واگذار گردد. با این امید که شاید مجدداً به دوران اوج خود بازگشته و فعالیت‌هایش روبه‌روال گردد.

اما چاپخانه همچنان از جهت فعالیت و اداره کارکنان و کسب درآمد دچار مشکلات عدیده است و با درگذشت عبدالله میرزا فرزندش مجید مسئولیت او را عهده‌دار می‌گردد. که همین امر مشکلات این چاپخانه را دوچندان می‌نماید. بعد از اتمام مدت قرارداد عبدالله میرزا اداره مطبعه دولتی به مناقصه گذاشته می‌شود و کریم نائینی اداره این چاپخانه را عهده‌دار می‌شود اما او نیز با دریافت وجهی این چاپخانه را به سید محمد رضا امیر رضوانی مدیر روزنامه گلشن انتقال می‌دهد. کمتر از یک سال بعد در سال ۱۳۰۰ شمسی، وزارت معارف و اوقاف تصمیم می‌گیرد که چاپخانه را تعطیل و دستگاه‌های آنرا به مطبعه مجلس منتقل نماید.

سند شماره (۵)

[شکوائیه سید رضا امیر رضوانی به رئیس الوزراء در خصوص تعطیلی مطبعه دولتی و خسارت وارده به او]

[بی‌تا]

«مقام منیع و پیشگاه رفیع بندگان حضرت اشرف ارفع افخم آقای قوام السلطنه رئیس الوزراء دامت شوکته به‌طوری که سابقاً به‌عرض رسانید، مطبعه دولتی را حسب الامر مبارک وارت جلیله معارف به مجلس تحویل داده و از ید تصرف بنده خارج ساخته‌اند، تقریباً سه سال قبل به کریم‌آقا نام پنج‌ساله اجاره داده شده و او پس از چند ماه در مقابل وجهی که گرفته به‌بنده انتقال داده و دو سال و اندی دیگر مدت اجاره باقی مانده و در گذشته به‌واسطه تسامح کارکنان وزارت معارف در اجرای بعضی از شرایط اجاره‌نامه خسارت کلی وارد آمده، و نیز مقداری اشیاء و اسباب ژلاتین و غیره در مطبعه متعلق به خود بنده بود که در ضمن سایر اسباب مطبعه ضبط کرده‌اند و برده‌اند و دو سال و چند ماه دیگر باقی مانده اجاره هم که بنده را از استفاده آن بازداشته‌اند، بدیهی است خسارت کلی را متضمن است.

و چون یقین دارم که خاطر عدالت پرور به‌آن رضایت نخواهد داد که احدی بدون جهت مورد خسارت و تعدی واقع گردد، لهذا استدعا می‌نماید که امر فرمایند عادلانه رسیدگی شده و خسارت بنده را از گذشته و آینده و از باب اشیاء و اسباب ضبطی تا آنجا که مطابق واقع است جبران نمایند، که موجب مزید دعاگوئی و مقتضی عدل و انصاف خواهند بود. رضا امیر رضوانی^۱»

شکایت امیر رضوانی نتیجه‌ای دربر نداشته و بعد از فراز و نشیب‌های فراوان در نهایت حکومت تصمیم به تعطیلی این چاپخانه گرفته و ادوات و تجهیزات آن نیز به مطبعه مجلس منتقل می‌گردد (مدرک شماره ۶).

۳۴۲

آینه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

سند شماره (۶)

[انتقال مطبعه دولتی به مجلس]

[سرطان ۱۳۰۰]

«انتقال مطبعه دولتی به مجلس از آنجائی که یک مطبعه سربی با اسباب کافی برای طبع و نشر قوانین و لوایح و پروژه‌های مصوبه نهایت ضرورت را داشت که تحت اختیار دارالشورای ملی باشد، اینک مطبعه دولتی به مجلس تخصیص داده شده و در این چند روزه آقای ارباب کیخسرو رئیس مباشر تبا همان جدیدت مخصوص به‌خود، مشغول تهیه جا و مکان مطبعه می‌باشند که هرچه زودتر آلات و لوازم آنرا به‌عمارت بهارستان انتقال دهند^۱»

کتاب‌های منتشره در مطبعه مبارکه شاهنشاهی و مطبعه دولتی

فهرست حاضر بر اساس بررسی اصل نسخه‌های موجود از کتاب‌های منتشره در مطبعه مبارکه شاهنشاهی و مطبعه دولتی موجود در کتابخانه‌های ایران ارائه شده است و نسخه‌های اصل و یا دیجیتالی همگی کتاب‌ها رؤیت شده است. طی این بررسی مشخص گردید که از سال ۱۳۱۹ق تا سال ۱۳۳۵ق در مجموع ۷۱ عنوان کتاب طی ۲۰ سال فعالیت در این چاپخانه منتشر شده است. البته این عدد بدون شک قطعی نبوده و با بررسی‌های بیشتر و دقیق‌تر افزایش پیدا خواهد کرد. طی فهرست اجمالی زیر سعی گردیده مهمترین اطلاعات این کتاب‌ها استخراج و عرضه گردد و قابل ذکر است که تاریخ تفصیلی این چاپخانه و کتابشناسی تفصیلی آن به شرط حیاط در آینده‌ای نه‌چندان دور منتشر خواهد شد.

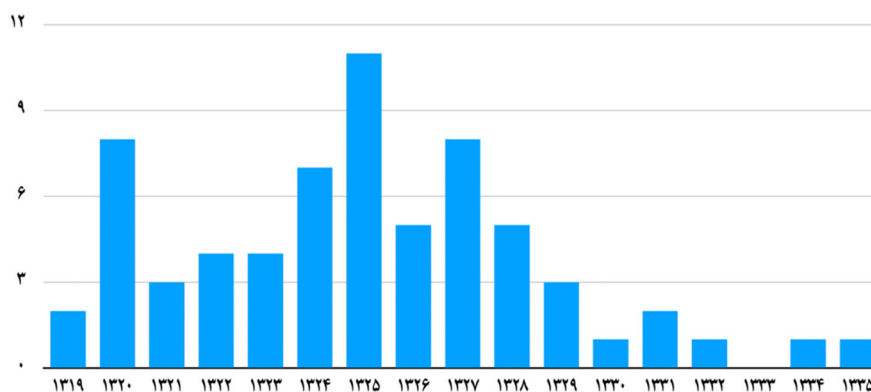
۳۴۳

آینه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

جدول پراکندگی تعداد عناوین چاپ شده در مطبعه شاهنشاهی و دولتی

۱. روزنامه ایران، ش ۹۲۷، ۹ سرطان ۱۳۰۰، ص ۱. به نقل از به نقل از اخبار و اعلان کتاب و کتابخانه به‌روایت مطبوعات، ۵۸۷.

(۱)

سفرنامه مبارکه شاهنشاهی
عنوان فرعی: سفرنامه اول
نویسنده: مظفرالدین شاه قاجار
گردآورنده: مجیرشیبانی، علی محمد
به اهتمام: عکاسباشی، ابراهیم بن احمد
تهران: مطبعة خاصة مبارکه شاهنشاهی، ۲۵۵ ص، رحلی (۱۳ در ۲۳ سم)، رمضان ۱۳۱۹ ق.
موضوعات: ۱. سفرنامه‌ها؛ ۲. اروپا - سیر و سیاحت - قرن ۱۹ میلادی؛ ۳. مظفرالدین قاجار، شاه
ایران، ۱۳۲۴ - ۱۲۶۹

(۲)

انتظامات تعلیمات عمومی
عنوان دیگر: نظامنامه تعلیمات عمومی
تهران: مطبعة مبارکه شاهنشاهی، ۷ ص، ۱۳۱۹ ق.
موضوعات: ۱. آموزش و پرورش - ایران - قاجاریه؛ ۲. انجمن ملی معارف - اساسنامه

(۳)

دویمین سفرنامه مبارکه اعلیحضرت قدر قدرت اقدس شهریاری ارواحنا فدا
عنوان فرعی: سفرنامه مبارکه شاهنشاهی؛ سفرنامه دوم مظفرالدین شاه
نگارش مقدمه: صنیع السلطنه، احمد
تهران: مطبعة مبارکه شاهنشاهی، ۱۵۶ ص، ۱۵×۲۴/۵ سم، شهر ذی حجه الحرام ۱۳۲۰ ق.
موضوعات: ۱. سفرنامه‌ها؛ ۲. اروپا - سیر و سیاحت - قرن ۱۹ میلادی؛ ۳. مظفرالدین قاجار، شاه
ایران، ۱۳۲۴ - ۱۲۶۹

(۴)

مشکوۃ المسلمین فی اثبات خاتم النبیین و رسالة سید المرسلین (عربی)
نویسنده: قره باغی نجفی، اسماعیل بن محمد جواد
مقدمه: طباطبایی تبریزی، عبدالعلی بن محمد
تهران: مطبعة مبارکه شاهنشاهی، جیبی (۹ در ۱۴ سم)، ۱۴۳ ص، ۱۳۲۰ ق.

۳۴۴

آینه پژوهش | ۲۱۱
سال ۳۶ | شماره ۱
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

ضمائم: ۱. ارشاد الکافین و درایة المسترشدين في رفع اعتراضات بعض المسيحيين
موضوعات: ۱. محمد (ص)، پیامبر اسلام، ۵۳ قبل از هجرت - ۱۱ق - اثبات نبوت

(۵)

ارشاد الکافین و درایة المسترشدين في رفع اعتراضات بعض المسيحيين (عربی)
نویسنده: قره باغی نجفی، اسماعیل بن محمد جواد
ضمائم: ۱. مشکوة المسلمین في اثابة خاتم النبیین و رسالة سيد المرسلین
موضوعات: ۱. محمد (ص)، پیامبر اسلام، ۵۳ قبل از هجرت - ۱۱ق - اثبات نبوت؛ ۲. قرآن -
دفاعیه ها و ردیه ها

(۶)

وسائل مظفری
نویسنده: طباطبایی یزدی، علی بن مرتضی
به اهتمام: عکاسباشی، ابراهیم بن احمد
تهران: مطبعة مبارکه شاهنشاهی، رحلی (۱۵ در ۲۴ سم)، ۴۸۰ ص، ۱۳۲۰ق.
موضوعات: ۱. حسین بن علی (ع)، امام سوم، ۴ - ۶۱ق - سوگواری ها - فضایل و آثار

(۷)

وسائل المحبین
عنوان دیگر: ترجمه خصائص الحسین و مزايا المظلوم
نویسنده: تستری، جعفر بن حسین (۱۲۳۰-۱۳۰۳ق)
مترجم: شریعتمدار تبریزی، محمد حسین بن علی اکبر (؟-۱۳۳۱ق)
به امر: فخرالملک امیرتومان، ابوالحسن
تهران: چاپخانه شاهنشاهی، ۲۳۹ ص، ۱۳۲۰ق.
ضمائم کتاب: ۱. زیارت عاشورا در ابتدای کتاب طبع شده، ۲. روایتی از حضرت فاطمه (س)
موضوعات: ۱. حسین بن علی (ع)، امام سوم، ۴ - ۶۱ق - سرگذشتنامه؛ ۲. واقعه کربلا، ۶۱ق.

(۸)

شرکت عمومی ایران
نویسنده: ملک التجار، محمد کاظم (۱۳۰۵-؟)

۳۴۵

آینه پژوهش | ۲۱۱
سال ۳۶ | شماره ۱
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

طهران: مطبعة مباركة شاهنشاهی، ۷۲ ص، رقی (۱۴/۵ در ۲۰/۵ سم)، ۱۳۲۰ ق.
موضوعات: ۱. شرکت های سهامی - ایران - قوانین و مقررات؛ ۲. شرکت عمومی ایران - قوانین و مقررات
[دانشگاه مفید؛ مرکزی دانشگاه تهران؛ مسجد اعظم؛ ملی]

(۹)

فرائد اللغة ناصری
نویسنده: ثقفی، خلیل بن عبدالباقی ملقب به اعلم الدوله (۱۲۴۱-۱۳۲۳؟؟)
به اهتمام: میرزا عیسی خان
به اهتمام: میرزا سید موسی خان
طهران: مطبعة شاهنشاهی، جیبی، ۳۳۲ ص، ۱۳۲۰ ق.
کتبشناسی: واژه نامه فرانسه به فارسی که اولین بار در سال ۱۳۰۵ ق در مطبعة علمیة مدرسه دارالفنون چاپ و منتشر شده است.
موضوعات: ۱. زبان فرانسه - واژه نامه ها - فرانسه به فارسی

(۱۰)

کفایه التعليم: از مآثر عهد همایون مظفری
نویسنده: رشیدی، حسن بن مهدی (۱۲۳۸-۱۳۲۲)
طهران: مطبعة مباركة شاهنشاهی، ۱۵/۵ در ۱۱ سم، جلد دوم، چاپ اول، ۲۴۷ ص، ۱۳۲۰ ق.
موضوعات: ۱. فارسی - کتاب های درسی - راهنمای آموزشی؛ ۲. معلمان - راهنمای آموزشی

(۱۱)

قانون خدمت قزاقی
مترجم: میرزا زین العابدین خان سرتیپ
مترجم همکار: شیخعلی خان نایب مترجم
به تشویق: مشیرالدوله نائینی، نصرالله بن محمد (۱۲۶۲-۱۳۲۵ ق)
به دستور: پالکونیک، چرنوزوبوف
طهران: مطبعة مباركة شاهنشاهی، (۱۲ در ۱۸ سم)، جلد اول، ۲۷۲ صفحه، ۱۳۲۱ ق.
موضوعات: ۱. خدمت قزاقی - قوانین و مقررات؛ ۲. ترجمه ها - روسی به فارسی

۱. فهرست آیین نامه ها، اساس نامه ها، نظام نامه ها و ... کتابخانه آیت الله العظمی بروجردی، ۲۴۴.

(۱۲)

احوال اسکیمونی

عنوان دیگر: احوال اسکیموها و مسافری قطب شمال

نویسنده: ناشناخته

مترجم: لسان الدوله کتابدارباشی، علی (۱۲۷۸-۱۳۳۸ق)

به اهتمام: صنیع السلطنه، ابراهیم بن احمد (۱۲۸۲-۱۳۳۵ق)

طهران: مطبعة مباركة شاهنشاهی، رقی (۱۶/۵ در ۲۱سم)، ۱۵۹ص، ۱۳۲۱ق.

موضوعات: ۱. اسکیموها - تاریخ؛ ۲. داستان های فرانسه - قرن ۱۹م؛ ۳. قطب شمال - سیر و

سیاحت ۴. ترجمه ها - فرانسه به فارسی.

(۱۳)

رساله میزان المعرفة و برهان الحقیقه

نویسنده: صفی علیشاه، محمد حسن بن محمد باقر (۱۲۵۱-۱۳۱۶ق)

طهران: مطبعة مباركة شاهنشاهی، جیبی (۱۰/۵ × ۱۷سم)، ۷۶ صفحه، ۱۳۲۱ق.

موضوعات: ۱. عرفان؛ ۲. تصوف

(۱۴)

مخزن الاغذیه

نویسنده: مودب الدوله، حبیب الله

طهران: مطبعة مباركة شاهنشاهی، ۲۲۷ص، رقی، چاپ اول، ۱۳۲۲ق.

موضوعات: ۱. آشپزی - راهنمای آموزشی؛ ۲. ترجمه ها - فرانسه به فارسی

(۱۵)

رساله لکه

عنوان فرعی: لکه گیری

نویسنده: ناشناخته

مترجم: عکاسباشی، ابراهیم بن احمد

تهران: چاپخانه مباركة شاهنشاهی، جیبی، ۴۹+۱۰ صفحه، چاپ اول، ۱۳۲۲ق.

موضوعات: ۱. خانه داری - لکه گیری؛ ۲. ترجمه ها - فرانسه به فارسی

(۱۶)

مانن لسکو (فارسی)

عنوان اصلی کتاب: Manon Lescaut

نویسنده: پره وو، آنتوان فرانسوا (۱۶۹۷-۱۷۶۳م)^۱

مترجم: سروش، ابوالقاسم

تهران: چاپخانه شاهنشاهی، ۲۸۰ ص، خشتی، ۱۳۲۲ق.

موضوع: ۱. داستان‌های کلاسیک - فرانسه - قرن ۱۸ میلادی - ترجمه‌ها؛ ۲. ترجمه‌ها - فرانسه به فارسی

(۱۷)

اصول علم حساب

نویسنده: شعاع السلطنه، منصور بن مظفرالدین (۱۲۹۷-۱۳۳۹ق)

دیباچه: ملک منصور

تهران: مطبعه مبارکه شاهنشاهی، [۵]+۳۲۱ ص، ۱۱/۵ در ۱۷ سم، ۱۳۲۲ق.

موضوعات: ۱. ریاضیات - راهنمای آموزشی

(۱۸)

منهج الرشاد

نویسنده: شوشتری، جعفر بن حسین، (۱۲۳۰ - ۱۳۰۳ق)

به اهتمام: حریرفروش، علی

به اهتمام: ناظر، محمدتقی

تهران: مطبعه شاهنشاهی، ۳۸۰ ص، خشتی، ۱۳۲۳ق.

ضمیمه: ۱. حاشیه منهج الرشاد (اسماعیل صدر)

موضوع: ۱. فقه شیعه - رساله عملیه

(۱۹)

حاشیه منهج الرشاد

نویسنده: شوشتری، جعفر بن حسین، (۱۲۳۰ - ۱۳۰۳ق)

محشی: صدرعاملی اصفهانی، محمد اسماعیل بن صدرالدین بن صالح (۱۲۵۶ - ۱۳۳۷ق)

۳۴۸

آینه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

1. Prevost, antoine françois.

تهران: مطبعة شاهنشاهی، ۳۸۰ ص.، خشتی، ۱۳۲۳ ق.

ضمیمه: ۱. منهج الرشاد

موضوع: ۱. فقه شیعه - رساله عملیه - نقد و تفسیر

(۲۰)

اصول علم ثروت ملل

نویسنده: بورگارد، پل^۱

مترجم: فروغی، محمدعلی بن محمدحسین (۱۲۵۴-۱۳۲۱)

تهران: مطبعة مباركة شاهنشاهی، ۵۴۳ ص، ۱۳۲۳ ق.

موضوعات: ۱. اقتصاد؛ ۲. ترجمه های - فرانسه به فارسی

(۲۱)

روض الجنان و روح الجنان

عنوان دیگر: تفسیر ابوالفتوح رازی

نویسنده: رازی نیشابوری، حسین بن علی (قرن ۶ ق)

به امر: مظفرالدین شاه قاجار

مقدمه: قزوینی، محمد بن عبدالوهاب

مصحح: طباطبائی تبریزی، محمدکاظم بن محمدیوسف

تهران: مطبعة مبارکه شاهنشاهی، رحلی (۱۵/۵ در ۲۶ سم)، جلد اول، ۷۸۸+۵ صفحه، ۱۳۲۳ ق.

موضوعات: ۱. تفاسیر شیعه

(۲۲)

کتاب تریة البنات

نویسنده: ناشناخته

مترجم: مستوفی، عزیزالله بن محمد علیخان

به امر: عکاسباشی، ابراهیم

تهران: مطبعة مباركة شاهنشاهی، ۲۲۷ ص، جلد اول، طبع اول، ۱۳۲۴ ق.

موضوعات: ۱. خانه داری - راهنمای آموزشی؛ ۲. ترجمه ها - فرانسه به فارسی

(۲۳)

معرفة البدايع في الفنون والصنایع

نویسنده: دوشوز، لسون

ترجمه: طبیب، عیسی

به اهتمام: صنیع السلطنه، ابراهیم بن احمد (۱۲۸۲-۱۳۳۵ق)

تهران: مطبعه مبارکه شاهنشاهی، ۱۰/۵×۱۶سم، ۲۲۶+۲ صفحه، جلد اول، چاپ اول، ۱۳۲۴ق.

موضوعات: ۱. علوم و فنون؛ ۲. صنایع - تاریخ؛ ۳. اطلاعات عمومی

[آستان قدس رضوی؛ مجلس]

(۲۴)

معرفة البدايع في الفنون والصنایع

نویسنده: دوشوز، لسون

ترجمه: طبیب، عیسی

به اهتمام: صنیع السلطنه، ابراهیم بن احمد (۱۲۸۲-۱۳۳۵ق)

تهران: مطبعه مبارکه شاهنشاهی، ۱۰/۵×۱۶سم، ۴۴۶ صفحه، جلد دوم، چاپ اول، ۱۳۲۴ق.

موضوعات: ۱. علوم و فنون؛ ۲. صنایع - تاریخ؛ ۳. اطلاعات عمومی

(۲۵)

اخلاق مصور

نویسنده: صنیع السلطنه، ابراهیم بن احمد (۱۲۸۲-۱۳۳۵ق)

تهران: مطبعه مبارکه شاهنشاهی، ۲۷۵+۳[ص]، ۱۳۲۴ق.

موضوعات: ۱. اخلاق - کتاب های درسی؛ ۲. داستان های اخلاقی

(۲۶)

نظام نامه داخلی دارالشورای ملی ایران

تهران: مطبعه شاهنشاهی، رقی، ۲۳ص، [۱۳۲۴]ق.

موضوعات: ۱. مجلس شورای ملی - نظامنامه داخلی

۳۵۰

آینه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

(۲۷)

نظامنامه مجلس شورای ملی
تهران: مطبعة شاهنشاهی، رقی (۱۷×۲۱سم)، ۱۲ صفحه [۱۳۲۴] ق.
موضوعات: ۱. مجلس شورای ملی - نظامنامه انتخابات

(۲۸)

نظامنامه اساسی
نویسنده: ناشناخته
تهران: مطبعة شاهنشاهی، رقی (۱۷×۲۱سم)، ۱۳ ص، [۱۳۲۴] ق.
موضوعات: ۱. مجلس شورای ملی - نظامنامه داخلی

(۲۹)

قانون اساسی
تهران: مطبعة شاهنشاهی، رقی (۱۷×۲۱سم)، ۲۰ ص، [۱۳۲۵] ق.
۱. قانون اساسی - ایران؛ ۲. قانون اساسی - متمم

(۳۰)

کتابچه قانون بلدیہ
تهران: مطبعة شاهنشاهی، رقی (۱۷×۲۱سم)، ۲۲ ص، [۱۳۲۵] ق.
موضوعات: ۱. شهرداری - تهران؛ ۲. شهرداری - قوانین و مقررات

(۳۱)

قانون انجمن های ایالتی و ولایتی
گردآورنده: ناشناخته
تهران: مطبعة مبارکه شاهنشاهی، رقی (۱۷×۲۱سم)، ۲۳ ص، [۱۳۲۵] ق.
موضوعات: ۱. انجمن ایالتی و ولایتی - قوانین و مقررات

(۳۲)

کتابچه دستور العمل تعديل و ممیزی علمی
تهران: مطبعة شاهنشاهی، ۱۴ ص، ۱۳۲۵ ق.
موضوعات: ۱. تفکیک املاک - قوانین و مقررات - ایران؛ ۲. زمین داری - قوانین و مقررات - ایران

(۳۳)

قانون تشکیل ایالات و ولایات و دستورالعمل حکام
تهران: [مطبعة مباركة شاهنشاهی]، ۱۱۹ ص، [۱۳۲۵ق].
موضوعات: ۱. ایران - تقسیمات کشوری - قوانین و مقررات؛ ۲. ایران - وزارت داخله - آیین نامه‌ها.

(۳۴)

نظامنامه انجمن مظفری
نویسنده: ناشناخته
تهران: مطبعة مباركة شاهنشاهی، [۳] + ۲۴ ص، [۱۳۲۵ق]
موضوعات: ۱. انجمن مظفری - قوانین و مقررات.

(۳۵)

ایضاحات در خصوص آزادی
نویسنده: طالبوف تبریزی، عبدالرحیم بن ابوطالب (۱۲۵۰-۱۳۲۹ق).
تهران: چاپخانه شاهنشاهی، (۲۰×۱۴سم)، ۷۴ ص، رقعی، ۱۳۲۵ق.
موضوعات: ۱. ایران - اوضاع اجتماعی؛ ۲. آزاداندیشی

(۳۶)

یک کلمه
عنوان دیگر: رساله موسوم به یک کلمه
نویسنده: مستشارالدوله، یوسف بن کاظم
تهران: مطبعة مباركة شاهنشاهی، (۲۱×۱۶سم)، ۶۹ ص، ۱۳۲۵ق.
موضوعات: ۱. ایران - اوضاع اجتماعی؛ ۲. تجددگرایی

(۳۷)

معراج العارفین
نویسنده: سلطان ملک
تصحیح: مترجم السلطان
تهران: مطبعة شاهنشاهی، ۴ + ۱۱۷ ص، ۱۳۲۵ق.
موضوعات: ۱. قرآن - گزیده‌ها؛ ۲. ادعیه - گزیده‌ها؛ ۳. ترجمه‌ها - عربی به فارسی

۳۵۲

آینه پژوهش | ۲۱۱
سال ۳۶ | شماره ۱
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

(۳۸)

بیان معنی سلطنت مشروطه و فوائد
عنوان دیگر: سلطنت مشروطه
نویسنده: خلخال، عبدالعظیم
تهران: مطبعه شاهنشاهی، رقی (۱۴×۲۰ سم) ۶۲ صفحه، ۱۳۲۵ق.
موضوعات: ۱. ایران - تاریخ - انقلاب مشروطه (۱۳۲۴-۱۳۲۷ق)

(۳۹)

دروس الأشياء (برای شاگردان مکاتب دوره ابتدایی)
نویسنده: ناشناخته
مترجم: گروسی، عیسی خان
به اهتمام: عکاسباشی، ابراهیم
تهران: مطبعه مبارکه شاهنشاهی؛ مطبعه پارسیان، ۹۶ ص، ۱۵/۵در ۲۱/۵سم، ۹۶ ص، چاپ
اول، ۱۳۲۵ق.

۳۵۳

آینه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

موضوعات: ۱. علوم - راهنمای آموزشی؛ ۲. تاریخ طبیعی؛ ۳. ترجمه ها - فرانسه به فارسی

(۴۰)

علم نظامی
نویسنده: مختار السلطنه، حبیب الله بن کریم
تهران: مطبعه مبارکه شاهنشاهی، ۳۲۶+۹ ص، ۱۳۲۶ق.
موضوعات: ۱. علوم نظامی - راهنمای آموزشی

(۴۱)

همایون نامه
عنوان فرعی: منظومه همایون نامه طوسی
نویسنده: بدایع نگار، فضل الله بن داود (۱۲۹۶-۱۳۲۶ق)
به امر: مؤیدالدوله
تهران: مطبعه مبارکه شاهنشاهی، جیبی (۵/۶در ۱۳سم)، ۲۲ ص، ۱۳۲۶ق.
موضوعات: ۱. شعر فارسی - قرن ۱۴ق؛ ۲. شعر عربی - قرن ۱۴ق؛ ۳. ایران - تاریخ - انقلاب
مشروطه (۱۳۲۴-۱۳۲۷ق)

(۴۲)

قانون وظایف

تهران: مطبعه مبارکه شاهنشاهی، ۳ صفحه، ۱۳۲۶ ق.
موضوعات: ۱. کارکنان دولت - قوانین و مقررات؛ ۲. کارکنان متوفی دولتی - قوانین و مقررات

(۴۳)

نظامنامه مجلس شورای مملکتی

تهران: مطبعه مبارکه شاهنشاهی، ۶ ص، [۱۳۲۶ ق].
موضوعات: ۱. مجلس شورای ملی - نظامنامه

(۴۴)

قانون مطبوعات

نویسنده: ناشناخته

به اهتمام: قاجار، عبدالله

تهران: مطبعه مبارکه شاهنشاهی، ۱۸ ص، [۱۳۲۶ ق]
موضوعات: ۱. مطبوعات - ایران - قوانین و مقررات

(۴۵)

نظامنامه انتخابات مجلس شورای ملی

تهران: [مطبعه شاهنشاهی]، ۲۰ ص، [۱۳۲۷ ق].
موضوعات: ۱. مجلس شورای ملی - نظامنامه انتخابات

(۴۶)

لثالی الصرف

نویسنده: بدايع نگار، محمد ابراهيم بن محمد مهدی (۱۲۴۱-۱۲۹۹ ق)
تهران: مطبعه مبارکه شاهنشاهی، ۱۵۹ ص، ۱۳۲۷ ق.
موضوعات: ۱. زبان عربی - صرف

۳۵۴

آينه پژوهش | ۲۱۱
سال ۳۶ | شماره ۱
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

(۴۷)

صورت حساب جمع و خرج وجه اعانه حریق زدگان بازار طهران (فارسی)
نویسنده: کمسیون مخصوص نمایندگان ملی
تهران: مطبعه شاهنشاهی، ۳۸ ص، خشتی، ۱۳۲۷ ق.
موضوعات: ۱. تاریخ - ایران - قاجار؛ ۲. آتش سوزی بازار طهران - تاریخ

(۴۸)

اخلاق مصور
نویسنده: عکاسباشی، ابراهیم بن احمد
تهران: چاپخانه مبارکه شاهنشاهی، ۲۷۵ + ۲ صفحه، چاپ دوم، ۱۳۲۷ ق.
موضوعات: ۱. داستان های اخلاقی - قرن ۱۳ ق.

(۴۹)

تاریخ زندگانی سلطان عبدالحمید عثمانی
عنوان دیگر: تاریخ حمیدی
نویسنده: دوریس، ژوژ
مقدمه: کیبارد، پیر
مترجم: سردار اسعد، علیقلی بن حسینقلی (۱۲۷۴-۱۳۳۶ ق)
مقدمه: آجودان همایون، آرشاک خان
تهران: مطبعه مبارکه شاهنشاهی؛ مطبعه نور، (۱۵ در ۲۰ سم)، ۴ + ۲۰۹ صفحه، ۱۳۲۷ ق.
موضوعات: ۲. ترکیه - تاریخ - عبدالحمید دوم، ۱۸۷۶ - ۱۹۰۹ م؛ ۲. ترجمه ها - فرانسه به فارسی

(۵۰)

کتابچه در حفظ الصحه و تاریخ و علائم و معالجه وبا
عنوان دیگر: کتاب حفظ الصحه؛ حفظ الصحه
نویسنده: لیندلی، لنکس هنی (۱۸۶۸-۱۹۴۷ م)^۱
نویسنده همکار: شیرازی، میرزا قوام الدین بن مجدالحکماء

1. Lennox Hannay Lindley.

تهران: مطبعة مباركة شاهنشاهی، ۶۱ ص، ۱۳۲۷ ق.
موضوعات: ۱. پزشکی - وبا

(۵۱)

مدارج القرائه
نویسنده: همام جرجیس
تهران: مطبعة مباركة شاهنشاهی، رقی، ۱۳۲۷ ق.
موضوعات: ۱. زبان عربی - صرف و نحو

(۵۲)

دستور مدارس ابتدائیه بتصویب وزارت جلیله معارف
تهران: مطبعة مباركة شاهنشاهی، ۲۰+۱ ص، ۱۳۲۷ ق.
موضوعات: ۱. مدارس ابتدایی - قوانین و مقررات

(۵۳)

کتاب کلاسیک صد حکایت
نویسنده: ثقفی اعلم الدوله، خلیل بن عبدالباقی (۱۲۴۱-۱۳۲۳؟؟)
تهران: مطبعة شاهنشاهی، ۸۲ ص، چاپ اول ۱۳۲۸ ق.
موضوعات: ۱. داستانهای فارسی - قرن ۱۴ ق.

(۵۴)

یکسال در قشون فرانسه
نویسنده: عباس بن فرمانفرما
تهران: مطبعة شاهنشاهی، ۷۸ ص، رقی، ۱۳۲۸ ق.
موضوعات: ۱. عباس میرزا قاجار، ۱۲۰۳ - ۱۲۴۹ ق. - خاطرات.

(۵۵)

قوانین فرانسه
نویسنده: لئوپولد مابی لو
مترجم: حشمة السلطان، محمد علی

۳۵۶

آینه پژوهش | ۲۱۱
سال ۳۶ | شماره ۱
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

طهران: مطبعه مبارکه شاهنشاهی، خشتی (۱۵/۵ در ۲۰/۵ سم)، [۱۴۴] ص، ۱۳۲۸ ق.
موضوعات: ۱. قانون گذاری - فرانسه؛ ۲. ترجمه ها - فرانسه به فارسی

(۵۶)

نظامنامه کلوب ایران
طهران: مطبعه شاهنشاهی، جیبی، ۲۴ ص، ۱۳۲۸ ق.
موضوعات: ۱. کلوب ایران - نظامنامه

(۵۷)

سرگذشت معشوقه نقاب آهن پوش
نویسنده: دکرلک، ژرژ
مترجم: ثقفی، عبدالحمید بن عبدالباقی ملقب به متین السلطنه (۱۲۹۶-۱۳۳۵ ق)
طهران: مطبعه دولتی، (۱۶ در ۲۱ سم)، ۱۵۱ ص، ۱۳۲۸ ق.
موضوعات: ۱. داستان های فرانسه - قرن ۱۹ م؛ ۲. ترجمه ها - فرانسه به فارسی

(۵۸)

تیا تر حکومت زمان خان
عنوان دیگر: نمایشنامه طریقه حکومت زمان خان در بروجرد و سرگذشت آن ایام
نویسنده: تبریزی، میرزا آقا
تهران: مطبعه شاهنشاهی، ۴۰ ص، چاپ اول، بی تا.
موضوعات: ۱. نمایشنامه فارسی - قرن ۱۴ ق.

(۵۹)

نالۀ متعلمین
نویسنده: امیراعلم، امیر (۱۲۵۵-۱۳۴۰)
مطبعه شاهنشاهی، ۱۶ ص، بی تا.
موضوعات: ۱. بورسیه تحصیلی - گزارش ها

(۶۰)

قانون محاسبات عمومی
تهران: مطبعه دولتی، ۲۰ ص، ۱۳۲۹ ق.
موضوعات: ۱. سازمان های دولتی- امور مالی - ایران؛ ۲. بودجه ریزی - قوانین و مقررات - ایران

(۶۱)

قانون اداری وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه
تهران: مطبعه دولتی، ۱۱ ص، ۱۳۲۹ ق.
موضوعات: ۱. وزارت معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه - قوانین و مقررات

(۶۲)

نخبه سپهری
نویسنده: طالبوف، عبدالرحیم بن ابوطالب
تهران: مطبعه دولتی، (۱۰/۵/۱۶سم)، ۲۰ ص، ۱۳۲۹ ق.
موضوعات: ۱. محمد (ص)، پیامبر اسلام، ۵۳ قبل از هجرت - ۱۱ ق. - سرگذشتنامه

۳۵۸

آینه پژوهش | ۲۱۱
سال ۳۶ | شماره ۱
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

(۶۳)

نظامنامه خدمات ژاندارمری دولتی ایران
تهران: مطبعه دولتی، ۱۲۹ ص، ۱۱/۱۷سم، ۱۳۳۰ ق.
موضوعات: ژاندرمری - نظامنامه

(۶۴)

تاریخ انقلاب کبیر فرانسه
نویسنده: الکساندر دوما
مترجم: مرتضوی تبریزی، یوسف
به سرمایه: مرتضوی، موسی
تهران: مطبعه دولتی، ج ۳، ج ۲، ۱۳۳۱ ق.
موضوعات: ۱. فرانسه - تاریخ - انقلاب (۱۷۸۹-۱۷۹۹ م).

(۶۵)

نظامنامه مشق پیاده

نویسنده: ناشناخته

تهران: مطبعه دولتی، ۱۶۱+۷+۴ ص، ۱۳۳۱ ق.

موضوعات: ۱. پیاده سوار - نظامنامه

(۶۶)

نظامنامه امتحان مستخدمین وزارت عدلیه اعظم

طهران: مطبعه دولتی، ۱۹ ص، ۱۳۳۲.

موضوعات: ۱. وزارت عدلیه - نظامنامه

(۶۷)

قوانین موقتی محاکمات تجارت دولت علیه ایران

تهران: مطبعه دولتی، ۱۱×۱۷ سم، ۲۹ ص، [۱۳۳۴] ق.

موضوعات: ۱. تجارت دولت علیه ایران - قوانین و مقررات

(۶۸)

وظایف اداره کل اوقاف

تهران: مطبعه دولتی، ۱۳ ص، ۱۳۳۵.

موضوعات: ۱. اداره کل اوقاف - قوانین و مقررات

(۶۹)

اساسنامه شورای معارف

طهران: مطبعه دولتی، ۱۱ ص، بی تا.

موضوعات: ۱. شورای معارف - اساسنامه

(۷۰)

دوره حقوق اداری عملی

نویسنده: دمرنی، گ

مترجم: سیدمحمدخان

تهران: مطبعه دولتی، ۲۸۴ ص، ۱۳۳۴ ق.
موضوعات: ۱. حقوق اداری - متون آموزشی

(۷۱)

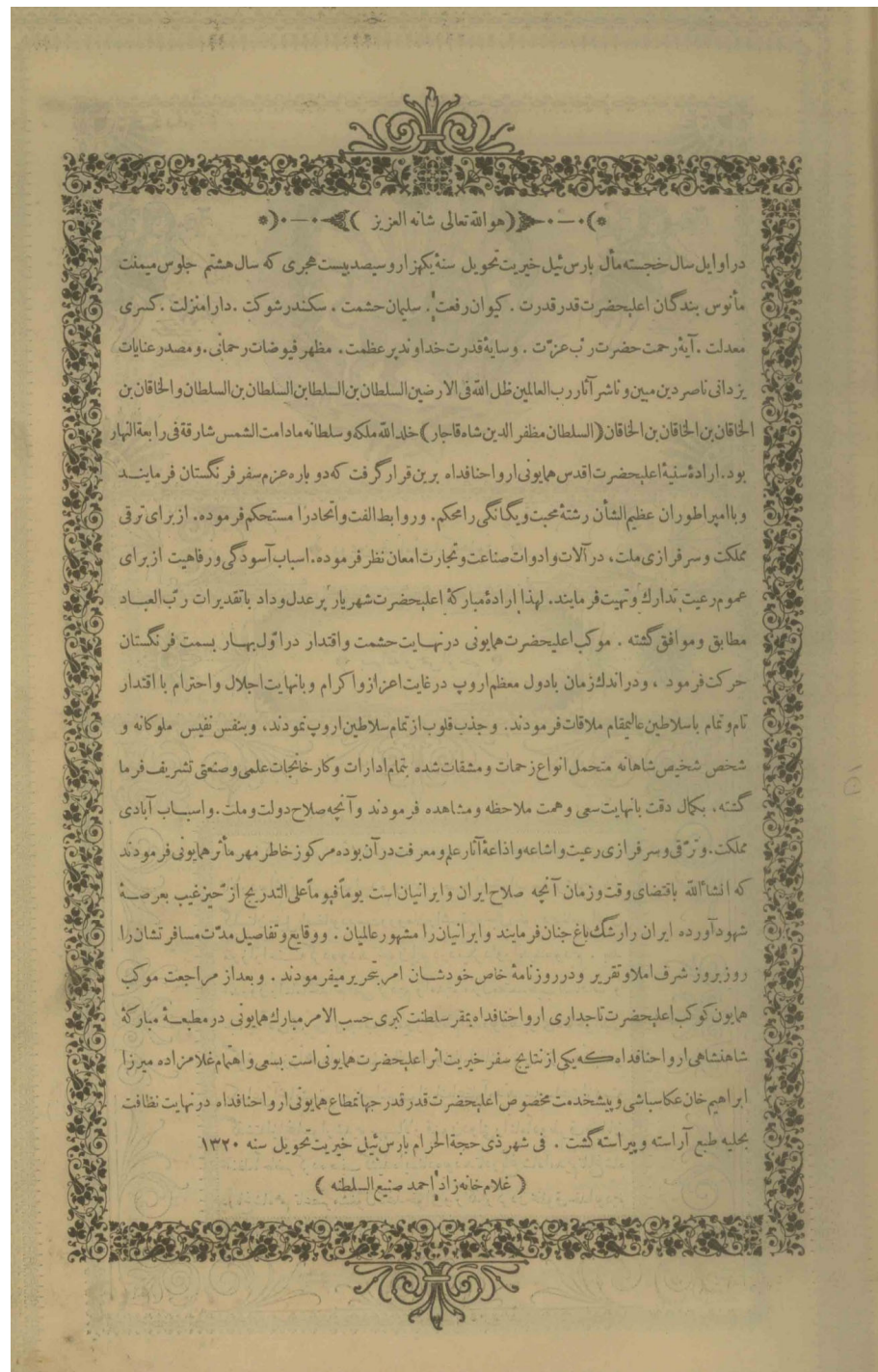
قانون مطبوعات:
تهران: مطبعه دولتی، ۲۵ ص، بی تا.
موضوعات: ۱. مطبوعات - ایران - قوانین و مقررات

۳۶۰

آینه پژوهش | ۲۱۱
سال ۳۶ | شماره ۱
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

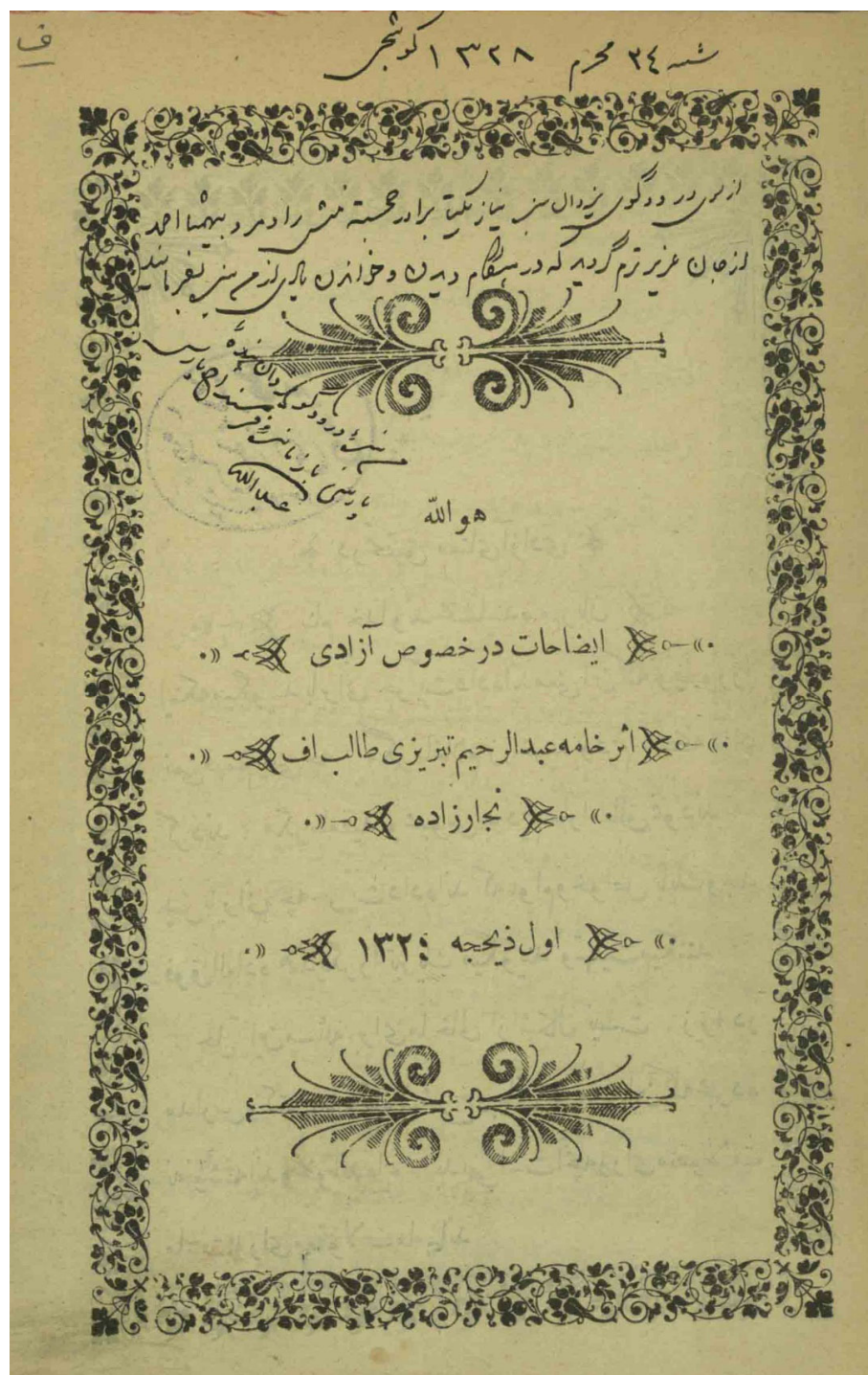

۳۶۲

آینه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

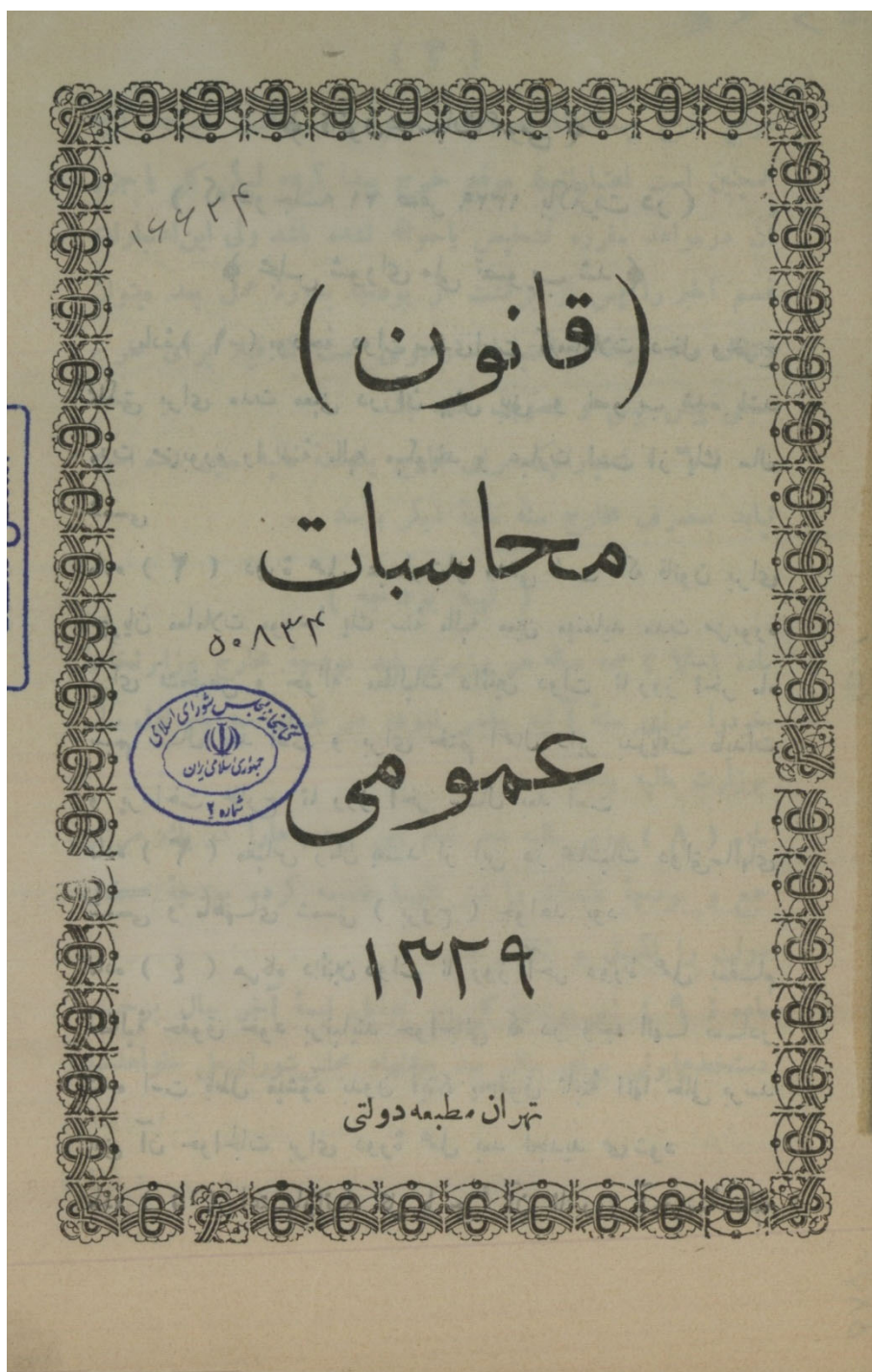

۳۶۳

آینه پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

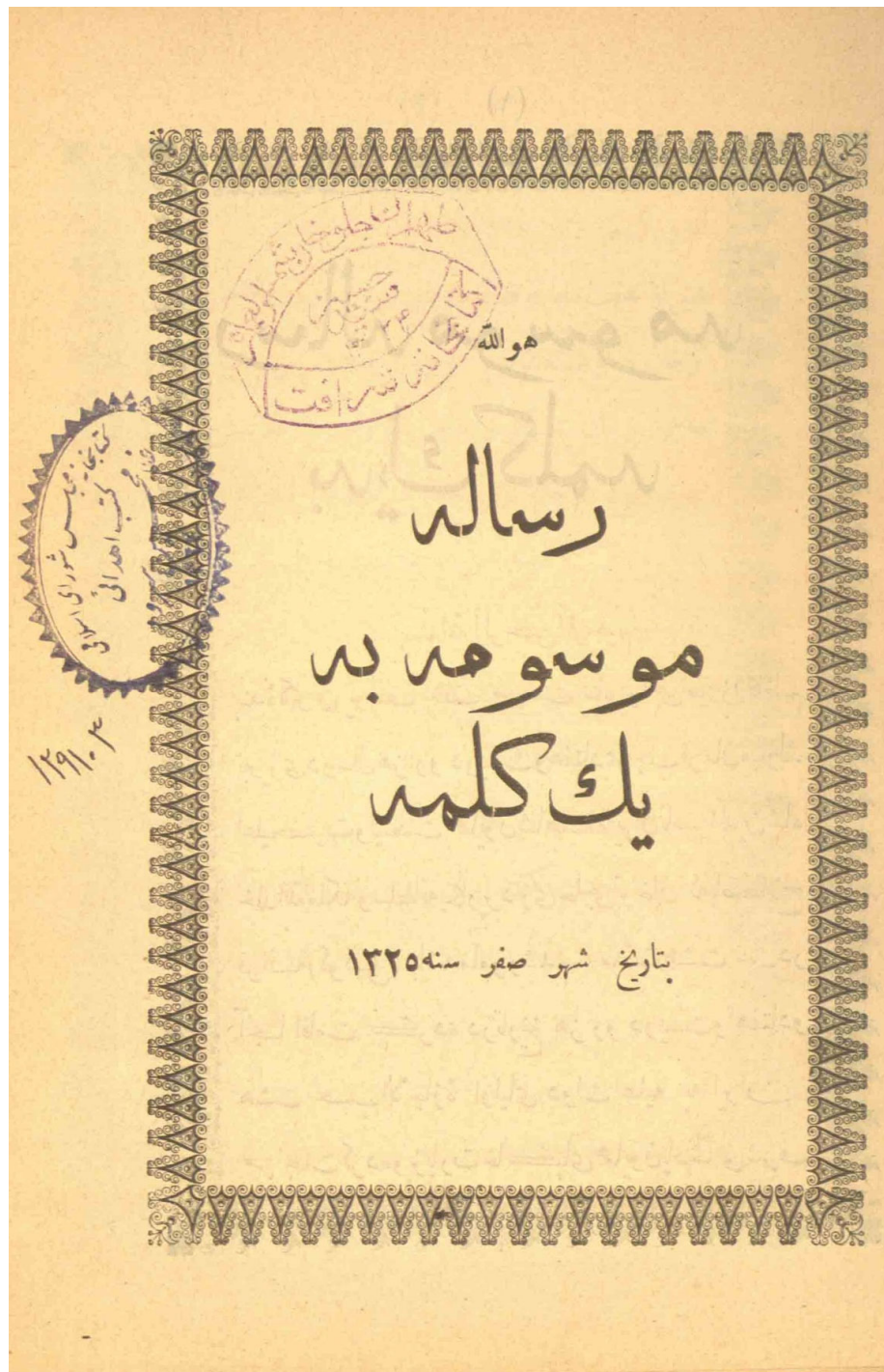

۳۶۴

آینده پژوهش | ۲۱۱

سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

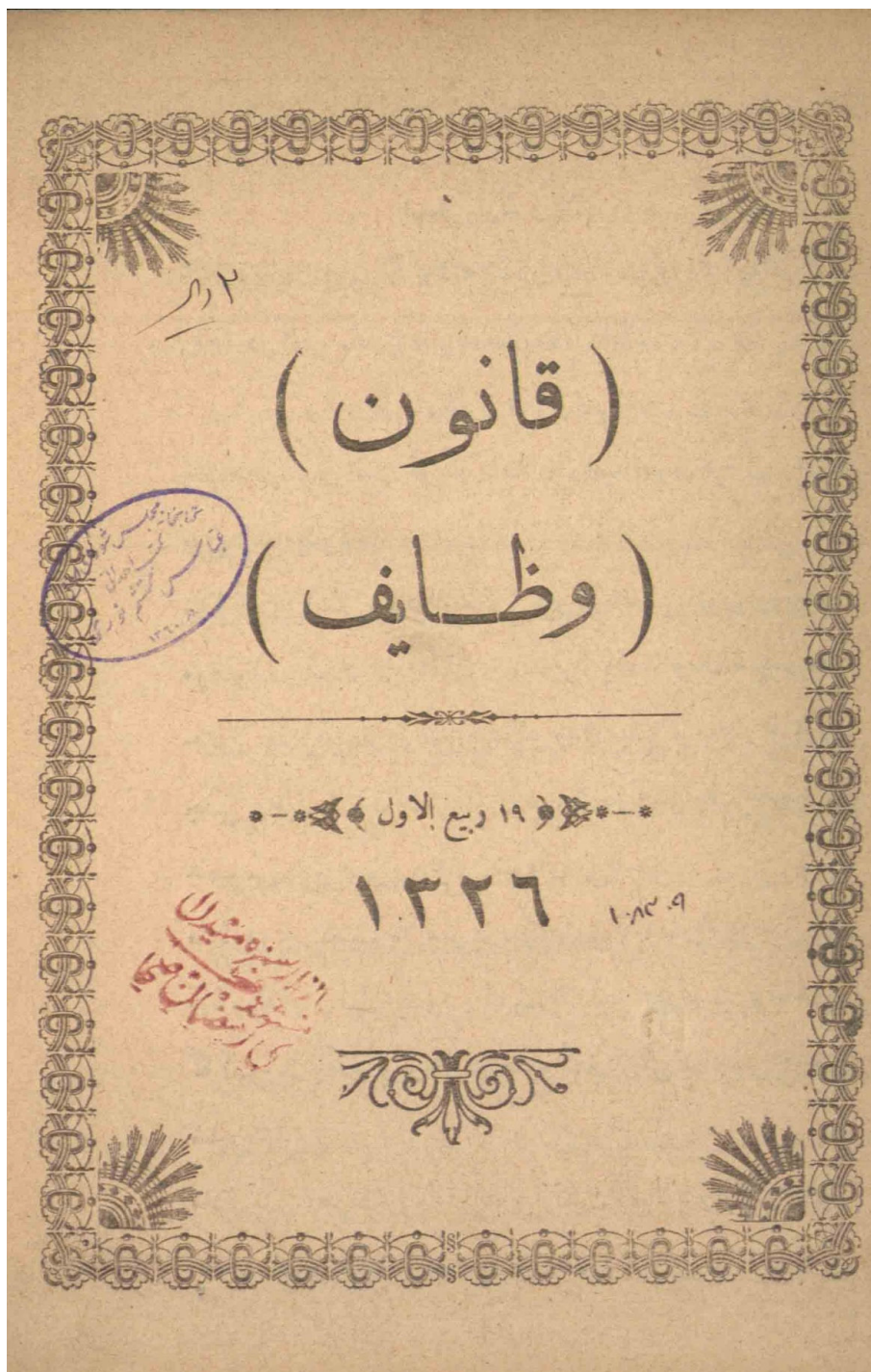

۳۶۵

آینه پژوهش | ۲۱۱

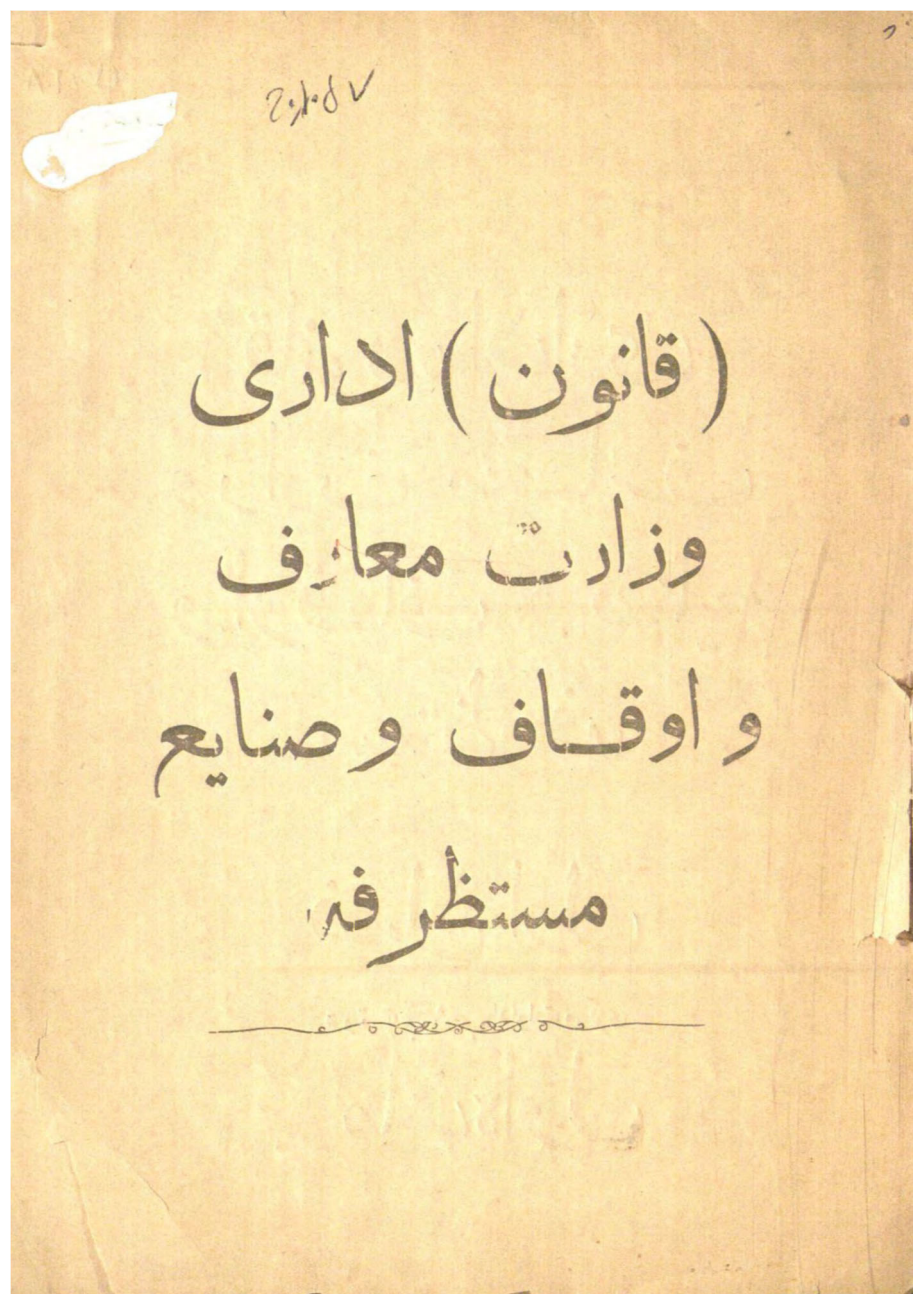
سال ۳۶ | شماره ۱

فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

۳۶۶

آینه پژوهش | ۲۱۱
سال ۳۶ | شماره ۱
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

۳۶۷

آینه پژوهش | ۲۱۱
سال ۳۶ | شماره ۱
فروردین و اردیبهشت ۱۴۰۴

فهرست منابع

- اخبار و اعلان کتاب به روایت مطبوعات ۱۳۰۴-۱۲۸۵، مسعود کوهستانی نژاد، تهران، خانه کتاب، رحلی، ۷۹۲ ص، ۱۳۹۵.
- اسنادی از زرتشتیان معاصر ایران (۱۳۳۸-۱۲۵۸ش)، به کوشش تورج امینی، تهران، سازمان اسناد ملی ایران، پژوهشکده اسناد، انتشارات، ۷۳۶ ص، ۱۳۸۰.
- تاریخ جراید و مجلات ایران، محمد صدرهاشمی، اصفهان، انتشارات کمال، چاپ دوم، ۴ جلد، ۱۳۶۳.
- تاریخ عکاسی و عکاسان پیشگام در ایران، یحیی ذکاء، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، چاپ دوم، ۵۸۱ ص، رحلی، ۱۳۸۴.
- روزنامه خاطرات ناصرالدین شاه قاجار از ۱۲۸۴ تا ۱۲۸۷ق، مجید عبدالمین، تهران، انتشارات موقوفات افشار با همکاری نشر سخن، ۱۳۹۷.
- سالنامه ایران (۱۳۱۱ق)، محمدحسن بن علی اعتمادالسلطنه، تهران، چاپخانه دولتی، ۶۱ ص، رحلی، ۱۳۱۱ق. (به ضمیمه کتاب التدوین فی أحوال جبال شروین)
- سالنامه وزارت خانه معارف و اوقاف و صنایع مستظرفه، طهران: بی چا، ۷۸+۳، ۱۳۳۶ق.
- سفرنامه مبارکه شاهنشاهی، مظفرالدین شاه قاجار، طهران، مطبعة مبارکه شاهنشاهی، ۲۵۵ ص، ۱۳۱۹ق.
- فهرست نسخ خطی کتابخانه ملی، عبدالله انوار، تهران، وزارت فرهنگ و هنر، چاپخانه دانشسرای عالی، جلد اول، ۱۳۴۳.